

III RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 193 (25).**

1928.

III Riigikogu koosolek 18. detsembril 1928 kell 17.

Kokku on tulnud 94 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, sõjaminister **M. Juhkam**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, põllu-töominister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

Päevakord:

1. Linnade administratiiv piirides asuvate maade kasutamise lepingute pikendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Eesti-Läti vahelise riigi kulul avaldatavate väljaannete ja teoste vahetamise konventsiooni kinnitamise seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

3. Eesti-Soome postilepingu ja selle protokollki kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. Eesti-Itaalia vahelise ajutise kaubandusliku kokkuleppe kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

5. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

6. 1928./1929. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1 — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

7. Washingtonis 1927. a. tehtud rahvusvahelise raadiotelegraafi konventsiooni ning sellele lisatud üldise määrustiku ja lisamäärustiku kinnitamise seadus — II lugemisel.

8. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 3 — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, pärast esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 17.12 min.

Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku.

1. Teadaandmine komisjoni antud ja Vabariigi Valitsusele tagasiantud seaduseelnõude kohta.

1. Posti-telegraafi-telefoni peavalitsuse alal lepingute sõlmimise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

2. Riigi turbatööstuse kahjude katmise ning põhikapitali täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. Avalikkude õppeasutuste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seadus — Vabariigi Valitsusele tagasi.

2. Linnade administratiiv piirides asuvate maade kasutamise lepingute pikendamise seadus — redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson**.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu nähtava enamusega.

3. Eesti-Läti vahelise riigi kulul avaldatavate väljaannete ja teoste vahetamise konventsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **A. Kornell**: Käesoleva konventsiooni sõlmimise algatus on välja läinud Läti valitsuse poolt. Meil on seda küsimust kaalutud põhimõttelikult küljest ja leitud, et seda algatust tuleb pooldada, sest käesoleva konventsiooni ratifitseerimine ei too enesega kaasa suuremaid kulutusi, küll aga on soovitatav kahel naaberriigil kui seaduseandluse, samuti ka majanduseelu tundmaõppimiseks kontakti astuda, mida hõlbustab ja süstematiseerib käesolev konventsioon. Kuna praegu nimetatud riikide üksikud asutused oma algatusel väljaandeid vahetavad, siis ei ole meil põhjust nende andmete andmisest keelduda.

Arvestades seda, et selle konventsiooni ratifitseerimine riigile suuremaid kulutusi enesega kaasa ei too peale saatekulude pluss teoste hind, millele meie vastavalt samas väärtuses või võibolla rohkemalgi määral teoseid ja väljaandeid vastu saame, on kahe naaberriigi heade suhete süvendamiseks käesoleva konventsiooni ratifitseerimine soovitatav.

Käesolev seadus on välispoliitilise külje suhtes kaalumisel olnud ka Riigikogu väliskomisjonis, kes on asunud seisukohale, et konventsioon tuleks ratifitseerida.

Hariduskomisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalse vaheajata I ja II lugemise vahel.

4. Eesti-Soome Rahaasjanduse komisjoni aruandja E. selle protokolliga kinnitamise seadus — I lugemisel. Sulg: Postilepingu sõlmimisel Läti ja Leeduga jäid ratifitseerimata Soome ja ka Poola postikonventsioonid. Selleks olid mitmed põhjused. Hiljem on 1926. a. Soome algatusel see küsimus uuesti päevakorrale kerkinud, ja Vabariigi Valitsuse nimel on konventsioon alla kirjutatud ja esitatud Riigikogule.

Tähendatud konventsioon võimaldab tulevikus postiühenduses kirjade alal alandatud tariifi käsitada, mis isenesest küll umbes 600.000 senti tulusid vähendaks, kuid teisipidi kaalutakse, et majanduslike suhete tagajärjel see konventsiooni sõlmimine suuremat tulu annab.

Nii rahaasjanduse kui ka väliskomisjonis ei ole käesoleva seaduse asjus vaidlusi tekkinud, see tähendab vastolusid olnud. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalse vaheajata I ja II lugemise vahel.

5. Eesti-Itaalia vahelise ajutise kaubandusliku kokkuleppe kinnitamise seadus — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp**: Eesti ja Itaalia vahel on puudunud seniajani kaubaleping, mis mõlemate riikide vaheliste kaubavahetust normeerinud oleks. See on meie kaubavahetusele olnud tunduvalt raskuseks, kuna pealegi Vabariigi Valitsuse andmete põhjal küllalt põhjust arvata on, et üksikud meie tööstusesaadused Itaalias vabama turu oleksid võinud leida. Vabariigi Valitsus arvab, et kolm ainet — tselluloos, puutööstuse saadused ja külmetusmasinad — Itaalia turul koha oleksid võinud leida.

Peale selle on Itaalias senimaksivate seaduste järgi ka meie merekaubandus raskendatud olnud, sest seni, kui meil kaubaleping

puudub, käivad meie laevad erilise kohustuse alla sadamamaksude suhtes, samuti käivad laevad erilise mõõtmise kohustuse alla, mis meile tunduvalt raskusi teeb.

Kõigil neil põhjustel on Vabariigi Valitsus tarvilikuks pidanud ajutise kaubandusliku kokkuleppe sõlmida, mis nootide vahetuse teel Roomas 1. juulil s. a. toime tulnud. Lepingule on alla kirjutanud meie saadik Tohver ja Itaalia peaminister Mussolini, ja selle lepinguga võtavad mõlemad valitsused, Itaalia ja ka Eesti, enestele kohustuse, kohe pärast kokkuleppe ratifitseerimist alata tööd kindla kaubalepingu sõlmimiseks.

Riigikogu rahaasjanduse komisjon koos väliskomisjoniga kaaludes lepingut leidis selle igapidi vastuvõetava olema, ja mul on sellepärast au nende mõlema komisjoni nimel esitada Riigikogule ettepanek, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalse vaheajata I ja II lugemise vahel.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

A. Kerem (rhv): Aus-tatud Riigikogu liikmed! Kui meie rühm käesolevat deklaratsiooni luges, siis ei saanud ta lahti tundest, nagu ei oleks siin tegemist

mitte deklaratsiooni enesega, vaid sissejuhatusega, millele järgneb suur ja pikk kava väga ja väga pika aja peale. Eriti varematal puhkudel on sotsialistide poolt alati väga kõvasti peale käidud, et deklaratsioonis ei ole räägitud, kuidas seda tehakse, mil viisil üht või teist asja välja arendatakse j.n.e. Sellepärast meie rühm ootas, et praegune deklaratsioon, mis sotsialistide eneste poolt esitatakse, üksikasju peensusteni kõik ette näeb ja midagi ülearu ei räägi ja midagi ütle mata ei jäta. Aga kui ettekantud deklaratsiooni lugeda, siis näib, et siin puuduvad just need üksikasjad.

Kui edasi deklaratsiooni vaatlemisele asuda, siis kõige enne kõlab üks väga ilus lause — kokkuvõid igal alal, kus see iganes võimalik. (J. Vain, stp: Kui Soome sõidetakse, siis juba reisilaevaga.) Need Kärevere silla mehed tulevad ka ilmsiks, ja üks meie siis näe, kuidas ka siin osatakse uuesti lubatud kokkuvõid teostada. Kui siin nii üldiselt kokkuvõid igal alal ja ajal lubatakse, leiame deklaratsioonis punkte ja lubadusi, mis kõik aina kulusid tähendavad. Ühelt poolt öeldakse, et ikaldusekahjude eest tahetakse eriti hoolitseda ja neid igapidi katta. Meile väga sümpaat-

lik kavatsus, aga eelarveliselt kokkuhoiu arvele ei saa meie seda küll kirjutada, vaid ikkagi kulude arvele ja paratamata väga otstarbekohaste kulude arvetesse. Niisama hoolitseatakse viljaseemne ja jõutoidu eest, mis kevadiseks külviajaks valmis lubatakse muretseda. Ka see asi on kuludega seotud. Edasi tahab valitsus varustada maaga maa- ja vallavalitsusi, tahab muretseda odavat ehitusematerjali ja anda muid soodustusi hoonete ehitamisel nii maal kui linnas. Siis lubab valitsus ametisse seada põllumajandusse instruktoreid ja eriinstruktoreid, kes oleksid õieti popside instruktorid. (M. Martna, stp: Kas Teie arvate, et neid ei ole vaja?) Ei, härra Martna, ma räägin sellest, mis leian selle kokkuhoiu peatüki all, — kõik see on minu arvates kuludega seotud. Siis lubatakse luua häid korraldusi, et põllumajanduse saadus viidaks välisturule. See on väga hea kavatsus, aga muidugi on ka see peatükk seotud kuludega. Edasi kaotatakse põllumajanduse saaduste väljaveotoll ja vähendatakse sisseveotolle. Seda ei saa jällegi kirjutada tuludele juurde, vaid see jääb ikkagi riigikassa kuluks. (M. Martna, stp: Kuulge, see on natuke naljakas arvustus.) Härra Martna, Teie muidugi tulete pärast ja näitate, kuidas need suured kokkuhoiud saavutatakse, mis pea esimestest lausetest õige suuresti ja raskesti alla kriipsutatud. (M. Martna, stp: Seda võiksite nimetada juuksekarva lõhkärastamiseks.)

Siis tahab valitsus muidugi ka raudteid ehitada, sisemisi teid j.n.e. — kõik head asjad, igatahes aga kuludeta ei saa seda teha.

Siis tahab valitsus abinõusid ette võtta tööliste palgaolude parandamiseks. Kui seda võtta eratööstuse kohta, siis valitsusel otsekohe kulud ei ole, kuna riigitöölise juures palgaolude parandamine kahtlemata kuludega seotud on. Edasi, kui senised valitsused on Hoolekande seaduse teostamist kindlasti ühendusse seadnud majanduslikkude võimalustega, siis praegune valitsus kavatsab seda teha ilma, et ta sellele vaatab, kas majanduslikult seda võiks või mitte, vähemalt käesolevast deklaratsioonist paistab siin nii välja. Sellega on juures üks suur kulupeatükk, mis senistele valitsustele ka redutseeritud kujul õige raske tundus, tunduvalt laiendatud ja olgugi, et Hoolekande seaduse teostamine iseenesest väga hea ja soovitav asi on, kui see aga kulud eriti raskel ajal rohkem peale paneb, kui seda kanda jõutakse, siis ei saa ka seda head asja kulude kokkutõmbamise märgi all välja anda, eriti arvestades praeguse kehva ajaga. Ehk kui võtta seda osa, kus lubatakse toetust perekonna-seisu ametnikkudele-vaimulikkudele, siis ka

see on kahtlemata üks kulupeatükk, mis tulud riigikassasse ei too, vaid nõudmisi peale paneb. Praeguse valitsuse kooshoidmise pärast võib see kulu ju väga tarvilik olla, kuid kokkuhoiu arvele ei saa seda ometi kirjutada. Nii olen toonud terve rea näiteid, kus käesolev deklaratsioon õige palju kõneleb küll kulude suurendamise võimalusest, kuid milles seisab kokkuhoid, sellest deklaratsioon peaaegu vaikib. Räägitakse kokkuhoiust kaitseväge kulude alal. Võibolla, et seal oskab valitsus väga palju kokku hoida, aga ka siin öeldakse, et ainult niipalju, kuipalju riigikaitse huvid selle all ei kannata. Ja kui see teine lause tõsiselt võtta, siis arvan, et ka kaitseväge alal niisuuri summasid ei saa, et kõiki teisi kulupeatükke katta.

Mis puutub deklaratsiooni üksikutesse punktidesse ja peatükkidesse, siis peab ütleva, et siin õige palju seda on, mis varem tehtud ja mis praegu pooleli. Ja kui seda jätkatakse, mis võiks siis meie rühmal selle vastu olla. Kui kavatakse ikalduse läbi kannatanuile abi anda, kui muretsatakse selle eest, et see abi õigesse kohta satub, siis võib valitsust tervitada, kui tegelikult deklaratsiooni järgi käiakse ja see mitte üksnes ilusaks lauseks ei jää. Teiseks, kui kevadeks seemnevilja muretsatakse — aga mispärast jõutoitu ainult kevadiseks külviajaks muretsatakse, see on meile aru saamata, siis on hiljaks jäädud. Kas valitsus siis jõutoitu külma hakkab? Seda aga on raske uskuda. Minule paistab, et kui jõutoitu muretseda, siis peab seda tegema talvel, mitte aga jääda ootama kevadist külvi-aega, kus võibolla juba karjad välja lastakse, siis on kahtlemata juba hilja jõutoitu muretseda.

Niisamuti, kui kavatakse väikemaapida-mist elujõuliseks teha, juurdelõikeid anda, siis ei või midagi selle vastu olla.

Agas nüüd selle viie või kuue kuu jooksul, mille kohta praeguse valitsuse programm peaks käima, seda suudetakse teha, metsi juurde anda või neid istutama hakata, kus seni midagi pole kasvanud, see asi paistab natuke fantastilisena. Kui sarnane programm oleks mõne aasta peale mõeldud, siis saaks ehk selle läbi viia, siis oleksid need lubadused reaalsed. Aga poole aasta jooksul on vaevalt võimalik kõike seda ka kõige parema tahtmise juures korda saata.

Edasi tahab valitsus maa- ja vallavalitsustele maid andma hakata, neid varustada maaga, kuid mis sihis, seda ei tea. Kui nüüd vallavalitsustele maad tahetakse anda, siis saan ma sellest veel aru, aga mis sihiga tahetakse linnas-asuvaid maa-omavalitsusi maaga varustama hakata, see küsimus jääb vähemalt meie

rühmale väga tumedaks, kui selle kohta lähemaid seletusi ei ilmu. (J. Vain, stp: Meil on asutusi väljaspool linna.) See võib olla, et see nii on mõeldud, aga ma ütlen, mis mõeldud, seda on raske lugejal jälgida, kui sellest midagi lähemalt ei räägita.

Odava ehitusmaterjaliga tahetakse eluhoonete ehitamist edendada, ma ütlen, kõik need asjad on head asjad, kui muidugi selleks küllalt kapitali jätkub.

Agas üks asi on meile õige suure uudisena deklaratsiooni ilmunud, nimelt on asundusekapital jälle päevakorraks kerkinud, ja meie rühma seisukohalt võime seda tervitada, et see kapital on just eriti sotsialistide eestvõttel uuesti päevakorraks toodud, kuna nemad põhimõttelikult selle kapitali vastu olid. (A. Tupits, põl: Nemad saavad kõiksugu asjadega valmis.) Ma ei mäleta veel, kas ei olnud see praegune rahaminister, kes seda põhimõttelikult vastujuttu ajas, kuna nüüd peab põhimõttelikult sama rahaminister siia tulema ja ütleva, minu põhimõtte on nüüd teine, ja nüüd olen ma põhimõttelikult selle poolt. Igatahes härradel asunikudel on heameel, et nad on saanud oma soovi läbi viia, ja meie rõõmustame ühes nendega, aga mina arvan, et neil, kes oma põhimõtted on maha salanud, see meel nii hea ei ole. Ma ütlen, siin on veel terve rida häid asju, mida meie oleme toetanud, ja ka edaspidi toetame, millejuures aga meil vähe usku on, et neid poole aasta jooksul on võimalik teostada.

Agas nüüd meie majanduspolitiika ehk meie raha- ja kaubandus- ja tööstuspolitiika kohta räägib valitsus õige tagasihoidlikku keelt. Tema lubab ainult turge otsida, lepinguid sõlmida ja eriti abinõusid otsida selleks, et väliskapital sisemaal töösse pääseks. Agas siinjuures on meil põhjust kõige rohkem kahelda, sest kui need ringkonnad, kes oma ajalehtede veergudel kui ka muidu on kapitali vastu sõdinud, veel enam väliskapitali vastu, kui need tulevad ütleva, meie tahame siiski esijoonel hoolitseda, et väliskapitali soodsama tegevuseala meie juures leiab, siis on meil põhjust kahelda, kas see neil korda läheb, koguni kas seda kõike üldse tõsiselt on mõeldud täita. Koguni kaubandustööstus-ettevõtete maksu aluseid lubatakse muuta. Agas veel hiljuti, kui sellekohaseid seaduseelnõusid arutati, siis rääkisid samad ringkonnad kõigile neile kavatsustele risti vastu. On ju hea kui, olgugi hilja, asju ümber hinnatakse. Veel huvitavam on, et praeguse valitsuse koosseis, vähemalt enamuse on sarnane, kes alati Narva kose üle naernud. Nüüd on aga valitsus Narva kose omale lipukirjaks võtnud ja kavatseb kindlal kujul selle veejõu kasutamisele asuda. See

kavatsus on tervitatav, ja meie rühm saab selles suhtes valitsust kahe käega toetama. (J. Voiman, stp: Härra Kerem, kuidas siis selle Narva kose mahamüümisega oli?) Sellest teate Teie, härra Voiman, palju rohkem, kui endine valitsus. Võibolla, et mõned ringkonnad valitsuse seljataga on selle mahamüümise küsimusega tegemist teinud ja seda koske maha müüa kavatsenud, kuid endine valitsus on sellest mõttest kaugel olnud ega ole selleks vähemaidki samme astunud, vaid kõik võimalused, mis selleni välja oleksid kuidagi viia võinud, likvideeriti kiiresti. (J. Voiman, stp: Kiiresti!?)

Samuti tahab praegune valitsus tööpuuduse vastu võidelda ja suuri kavatsusi esitada, missugused kavad selle teostamiseks aga puuduvad. Vähemalt oleks pidanud sotsialistide seisukoht selles asjas kindel olema. (M. Laarman, põl: Ega nüüd teistel enam midagi teha ei jää.)

Samuti tahetakse Peipsi kallast kindlustada ja Peipsi pinda alandada. See on hea asi, millega ka eelmine valitsus tegemist tegi ning kindlad kavad ja ettepanekud Riigikogule esitas. Kui need kavad jätkamist leiavad senises sihis, siis võib praegune valitsus selles küsimuses koguni meie kindla poolehoiu peale loota.

Kuidas tööliste palgaolude parandamisega lugu on, ja missugused kavatsused siin olemas, siis on nähtavasti küll praegusel ja endisel valitsusel nende kavatsuste kohta väga lahkuminevad arvamised. Vähemalt paistab see selgesti silma, kui üksikute Vabariigi Valitsuse liikmete kavatsusi, mis ajaleheveergudel väljendatud, valitsuse deklaratsiooni täienduseks ja selgituseks võtta, kuna deklaratsioon ja üksikute Vabariigi Valitsuse liikmete sammud vastolus on, siis on ütlemata tähtis teada, mis abinõudega ja mil määral siin uuendused kavatsatud, et oleks võimalik seisukohta võtta.

Edasi räägitakse deklaratsioonis, et minigisugune seadus esitatakse, mis töolistevanemate vahekorra määrab. Kuidas see on mõeldud, kas nii, et need nii nagu mõned komisarid tööandjale kaela määratakse, või midagi muud? Siin oleks selgus hädapärast tarvilik. Paistab aga, et valitsusel ei ole nagu head tahet selle kavatsuse kohta üldse selgust muretseda.

Peale selle räägitakse kollektiiv-lepingutest j.n.e. — aga missuguse sisuga seda kõike pakutakse? Sotsiaalolukorra parandamise kohta tahetakse Hoolekande seadus, mille kohta õieti mitte ainult parlamendis, vaid ka omavalitsustes on kindlasti öeldud, et meil ei ole kahjuks niipalju tulusid ja raha, et võiksime selle seaduse selle kiirusega läbi viia, nagu see omal ajal kavatsatud. Agas nagu varem tähendatud,

vist praegune valitsus tahab, maksku mis maksab, selle seaduse ellu viia, ja meil tõuseb tõsine kahtlus, kas siis suurest kokkuhoiust midagi välja tuleb, veel enam, kas kehvade tulude juures üldse võimalik on neid kulusid niisugusel määral riigi kanda võtta.

Edasi on eriti tähelepanu väärt, et valitsus loeb tarvilikuks ka sõjaseaduse kaotada neis kohtades, kus see edasi kestab. Siin muidugi tuleb õige kiiresti ja ruttu otsustada, sest praegu on veel sõjaseadus maksev, kui uut pikendust ei nõuta. Esimesest jaanuarist kaob see iseenesest. Kas valitsus kavatses pikendusega tulla või mitte, sellest deklaratsioonis midagi ei räägita. Seal on küll midagi allpool mõistu öeldud, aga sellest võib igaüks isemoodi aru saada, öeldakse: enne kui sõjaseaduse kaotamise kavatsus teostatakse, enne arutatakse, kas vanades seadustes ei ole tarvis midagi muuta j.n.e. ja siis kaalutakse, ja kui kaalumiste järgi selguks, et sõjaseadust läbi saadakse, siis kaotatakse see ära. Aga neiks kaalumisteks kulub tunduvalt enam aega, kui praegu seda veel enne pühi on, ja sellepärast oleks nüüd huvitav kuulda, kas siis esimeseks jaanuariks automaatselt sõjaseadus kaob, või kavatses valitsus tulla pikendamise ettepanekuga.

Soojemalt kui ükski senine valitsus ja õige pikalt on praegune valitsus kiriku vahekorda käsitanud. Huvitav on vaadelda, et Riigivanelmal, kes kord kuulus kristlikku rahvaerakonda ja kellele kirikuküsimused väga lähedad olid, viis rida oli tarvis, et meie kiriku vahekordi ära märkida, kuna aga praegune valitsus räägib üle poole lehekülje, kuidas heatahtlikult katsutakse kiriku ja riigi vahekordi välja arendada, kuidas koguni ainelis vahekordi kiriku ja riigi vahel kavatsatakse korraldada. Peab ütleva, et siin sotsialistid väga palju on õppinud. Kui nad omalajal tasu täiesti eitasid, siis nüüd deklareerib nende Riigivanelmal: ei, meie oleme siin ümber mõelnud ja tahame tasu pooldada ja koguni selleks eelnõu välja töötada. (J. Voiman, stp: Ei ole lubatud.) Võibolla! Vaadake, niisugune on see deklaratsioon; ühelt poolt olen seda vaadelnud heatahtlikult ja arvasin, et kui lubatud on, siis tasu tuleb, aga nüüd kuulen, et ei ole midagi sellesarnast.

Kui tasuasjust nii heatahtlikult võis aru saada, siis lugedes järgmist lauset haometsa ja turbaraba kohta, on selge, et siin midagi ei ole lubatud. Esialgul paistis, nagu oleks tõepoolest mõnesugune käeliigutus tehtud, kui aga lähemalt vaadata, siis on selge, et ainult sellest jutt on, mida senigi maksvate seaduste ja määruste alusel võimalik oli saada. Võibolla, et maksvaid seadusi mõeldakse

tulevikus nii seletada, et kogudustele kasepuid enam ei müüda, vaid haoga peavad läbi ajama. Ma arvan, kui see vastutulek selles mõttes on, siis paistab, et nii mõnigi asi siin näib esimesel korral väga ilus olema, kuid asjasse süvenedes näed alles, kust hakkavad küüned välja paistma. Ja vist on selles kirikus asjas ka nii, et esiotsa paistab, nagu oleks kokku lepitud, aga pärast selgub, et midagi ei ole lubatud ja ei ole ka millegi kohta kokku lepitud. Ja kui siin kirikuküsimus teatud peitepilti ja pettepilti kujutab, siis viib see mõttele, kas siin neid pettepilte palju ei ole, ja vist sellepärast nii mõnigi küsimus on jäetud meelega varju ilusa üldlauselise katte alla, et siis nägemata üks või teine rühm oma politikat tasapisi võib läbi poetada.

Lõpuks räägitakse deklaratsioonis ka meie välispoliitikast. Üksikasjalikult ei ole seda küsimust meie parlamendi kõnetoolis hariplikult käsitatud, kuna lähemalt neid küsimusi vastavais komisjones arutatakse. Ka Eesti rahvaerakonnal ei ole põhjust seda vana traditsiooni muuta. Aga kui nüüd praegustki deklaratsiooni võrrelda endistega, siis ei saa lahti tundest, nagu peaks mõnesugune murrang meie välispoliitikas sündima. Selles asjas tahaks meie rühm küll täielikku selgust saada, sest siin oleksid peitepildid kõige hädaohtlikumad. Loodetavasti on valitsusejuhtidel võimalik, enne kui meil veel tuleb otsustada selle deklaratsiooni poolt või vastu, selgitada, kas valitsusel on kavatsus vähemalt sellest üldsuunast, mis valitsenud seni välispoliitikas, pidada kinni, või on hakanud puhuma mingisugused teised tuuled, mis meid viivad välja mujale.

Lõpetades võin öelda, et meid käesolev deklaratsioon ei rahulda. (J. Voiman, stp: Kuidas Teie omavahel kokku leppisite?) Kuna see väga ilusaid ja väga palju häid asju sisaldab, aga nende heade asjade juures lõppude-lõpuks ikka öeldakse: ei, nii ei ole see mõeldud. Ühelt poolt lubatakse kirikutele tasu maksta, aga teiselt poolt öeldakse: meie ei ole kunagi seda mõelnud; ühelt poolt lubatakse väga kokku hoida, aga teiselt poolt serveeritakse ainult kuluparagrahve. Vaadake, niisuguste pette- ja peitepiltidele meie rühma kaasabi küll võimalik saada ei ole.

J. Teemant (põl): (Vahelhüüe pahe-malt poolt.) Sõber, mispärast nii ärritatud olete? (K. Ast, stp: Ma olen tähelepanu ise!)

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui praegune valitsus moodustati, siis lugesin ma ühe koalitsiooni lehe veergudelt: Punane valitsus,

must saba. (Naer. — Vahelhüüe pahemalt poolt: See oli „Kaja“ kirjutus.) Ma pean ütleva, see on eksitus. (J. Voiman, stp: Kas „Kaja“ on koalitsioonis? — M. Laarman, põl: „Vaba Maas“ oli.) Võibolla ma eksin, et ka seal oli, aga see oli ühes teises lehes. Ma ütlen, eksitus on iseenesest selles üteldes: On punane pea ja punane saba. (Vahelhüüded pahemalt poolt.)

Mul on tunne, kui praegune Vabariigi Valitsus selle deklaratsiooni kokku seadis, et tal ei olnud õiget ettekujutust sellest, kui kaua tal tegutseda tuleb. (A. Schulbach, tõi: Ega seda ei tea ükski valitsus.) Nõrga silmadega inimesele sünnitab aga see deklaratsioon raskusi, lugeja väsib ära enne, kui ta lõpule jõudnud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Oma kibedad kogemused!) Täiesti õigus. Deklaratsioonis on palju häid asju, kahjuks kõneldakse seal aga ainult abstraktselt. Kui nüüd konkreetsete asjade juurde minna, siis peab ütleva: Vabariigi Valitsusel tuleb kõige paremal juhul valitsemisohje käes pidada ainult 5—6 kuud. Aga kes teab, minu härrad, neid saatuse käike, kes teab, võibolla tal tuleb juba ennem lahkuda. Sellelt seisukohalt välja minnes arvan, et valitsus oleks pidanud enesele selgeks tegema need ülesanded, mis tarvis on kiirelt läbi viia, ja need ülesanded, millel on teisejärgu tähtsus, millega on aega. Seda aga ei ole uus valitsus silmas pidanud. Ta lubab liiga palju, küll paremale, küll pahemale poole, ta lubab kõigile. Aga kui lähemalt vaadata, siis näib mulle, et peale sõnade siin tõsiselt vähe on, sest selle nelja-viie kuu jooksul, kus meil vastu võtta tuleb muu seas eelarve, ei jätku lihtsalt aega selleks, et väikest osagi sellest läbi viia, mis praegune valitsus, kui otsustada deklaratsiooni järgi, tarvilikuks peab ja mida ta tahaks teostada. Mulle näib, et ta enesele ei ole selgeks teinud, mis tema kavas tähtsam ja mis vähetähtsam on. Tõsiselt on ta aga enese pannud sarnasesse seisukorda, et ta midagi läbi viia ei saa. (M. Martna, stp: Mis ajast teie fatalist olete? — A. Schulbach, tõi: Teie ei viinud kahe aasta jooksul midagi läbi.) Sellega teie tulete siin välja. Aga, lugupeetud härra Martna, kes nüüd tahaks enese saamatust avalikult tunnustada! Selleks on tarvis teatud vaimujõudu, et öelda — meie ei suutnud. Otsitakse ikka abi mujalt ja muidugi leitakse ka seda. Härra Martna on siis esimene, kes abiks tuleb oma sõnade ja sulega. Aga ega see teid ei päästa. Esimest korda Eesti riigi ajaloos olete teie, härrad sotsialistid, riigi eesotsas, minu arvates, peaksite siis ka arvestama neid põhimõtteid, mis teie pühaks peate, peaksite püüdma neid ka läbi viia tegelikus

elus. Aga mis teete teie? Teie olete rohkem kui neid unustanud. (J. Piiskar, stp: Härra Teemant, kas Teie olete sotside hool-daja?) See oleks teile kasulik. (M. Laarman, põl: On teil vaja hool-dajat?) Teie loete endid näiteks võitlejateks otsekoheste maksude eest. Kas on aga üht sõna sellest teie deklaratsioonis räägitud. Mitte midagi sellest ei ole leida sealt. (M. Martna, stp: Küll me paneme sisse, aga siis teie kukutate meid.) Siis tahate teie kunstlikult ainult kohti enese käes pidada. Ma olen kindel, et praegusel valitsusel võimata on seda läbi viia, mis ta kui tõde alati kuulutanud on. Ma arvan aga, et valitsus võimu just selleks kannab, et seda teostada, mis elus tarvilik. (Vahelhüüe keskelt: Põllutöökoda!) Jah, ka põllutöökoda ning kõike seda, mis ta õigeks peab.

Minu lugupeetud eelkõneleja, härra Kerem, opositsiooni teise rühma esindaja, juhtis juba teie tähelepanu sellele, et teie räägite palju kokkuhoiust, kuna tegelikult ei ole üht kohta deklaratsioonis, millest näha oleks, kus teie seda teostada kavatsete. Teie räägite abstraktselt üht ja teist, räägite mööda minnes sõjaväest, vaadake, seal on tarvis seda ja teist teha, aga panete igalpool selle õnnetu sõna „kui“.

Teie peatate pikalt põllumajanduse juures. Teie lubate metsi kultiveerima hakata. (K. Päts, põl: Istutama!) Nad ei istuta, nad arvavad, et nad hakkavad seemendamata. (Naer.)

Teie lubate asundusekapitali seaduse esitada. Võibolla teil, minu härrad, on halb mälu, võibolla teie olete unustanud, missugune oli teie seisukoht omal ajal, ja missugused häälid olid teie poolt siis kuulda. Ma arvan, et see teile kurja ei tee, kui teie loeksite pisut järele, mis teie sel ajal rääkisite. Nüüd aga tulete teie sellesama küsimuse juurde ja kõnelete üsna teist keelt. (J. Vain, stp: Võib Teie stenogrammi uuesti ette lugeda, kui Teie unustanud olete.)

Teie räägite agronoomilisest abist. Kui ligemalt aga vaadata, kuidas teie seda korraldada tahate, siis selgub, et teie tahate kõike riigistada. Kodanikke pole enam olemas, kõik peab riigiametnik tegema. Seegi vähene, mis meil siia järele jäänud, kus isiklikul algatusel veel tähtsus oli, selle tahate teie nüüd kaotada. Kõik tahate teie riigi kätte võtta. Tuletage meelde, kuidas teie ennast omal ajal põllutöoministeriumi juhi vastu üles pidasite, siis, kui meie, põllumeeste kogude, poolt teatud arupärimine esitati, mis teie siis kõik kõnelesite sellest mehest, ma näen, selle olete teie täiesti nüüd unustanud. Siis kukutasime meie seltsis põllutöoministri, siis ku-

kutasime seltsis Vabariigi Valitsuse. (M. Martna, stp: Tondilossi nimetus on ju Teie talust pärit!) Ega see nimetus ei ole tähtis. Nagu näha, on nüüd kõik teil ununenud. Pool-sotsialistide, tööerakondlaste lehes nägin ma ilusa pildi, mul on praegu veel see silma ees, tolleaegne põllutööminister istub Soomes kalju otsas kirves käes, vaadates Soome metsade poole, ohkab: „Ai jesuke, küll seal on veel tööd!“ (A. Anderkopp, tõe: Härra Teemant on õpetanud seda ametit!) Ei, selajal olite Teie ise see, kes õpetas. Mis võin mina seal teha, härra Anderkopp, kui Teil mälu halb on. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Teemant läks sinna, et seda parandada, mis halvasti oli tehtud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Mis Teemant oli halvasti teinud. — A. Anderkopp, tõe: Ja kiitis taga, et kõik korras.) See on üsna teine jutt. Kui ei teata, siis ei maksa ka rääkida. Mis tolajal Riigivanem tegi, see on väga hästi härra Anderkopp'il meele. (A. Anderkopp, tõe: Sellest ei maksa rääkida.) Mina tahan, minu härrad, sellega öelda, et teatavatel kordadel unustatakse kõik ära. Aga vaadake, seltskond, kodanlus ei saa seda unustada. Kõik läheb nüüd segi, mis peab mõtlema. Kui teile meelde tuleb see, mis tööerakondlased omalajal kirjutasid ning sotsialistid kõnelesid, ja kui seda vaadata, mis nad praegu teevad, siis peab küll ütleva, kõik on segi läinud, midagi ei saa enam aru. (Vahelhüüe.) Teie tulete nüüd metsadega, hakkate seal parandama seda, mis teie oma kabineti liige halvasti teinud. Jaanuarikuus, lumele hakkate teie seemet külvama. See on muidugi ka abinõu, aga see abinõu igatahes ei ole sarnane, kus riiklikult mõelda saab. Mina pean küll ütleva, et sarnaselt, kui teie tegutsete, toimida ei saa. Oma deklaratsioonis ütlete teie, vaadake, metsade asi on halb, seda on tarvis parandada, metsa on tarvis kultiveerida, kutsute aga sellejuures tegevusse samad inimesed, kelle tegevuse teie ise olete hukka mõistnud! Mujal ilmas nii küll ei sünni, see on ainult Eestis võimalik. Kahjuks küll! Teie lubate asunikudele appi tulla asunduskapitali seadusega. Aga asuniku kui kodaniku olete teie unustanud. Asunikul on tahe, tõsine tahe saada omanikuks, selgitada oma vahekorda riigiga, et teostada seda, mis seadus talle lubab. Ta tahab, kordan, omanikuks saada. Aga teie? Küsige kord põllutööministeeriumist, kui teil asja vastu huvi on, andmeid selle kohta, kuipalju asunikkudest on tõepoolest omanikkudeks saanud. Inimesed käivad kohapeal, käivad sekasutuses, käivad ühe juurest teise juurde, mis aga ei nihku, see on omanikuks kinnistamise

asi. Nende seisukord jääb aga endiseks. Teie tahate tarvitada asunikku suhtes neid abinõusid ja teid, mis tarvitas Vene ajaloos põlluharijate kohta Boris Godunov. Maa külge kõita riigivõimu abil tahate teie neid. Mu härrad, ajad on teised, üle teie peade, ütlen, viib asunik selle läbi, et ta saab omanikuks. (A. Laur, as: Ilmtingimata viib.) Härra Laur, ärge unustage seda, siis räägime ühist keelt, kuid ärge tehke ainult sõnu, vaid näidake ka tegudega. (A. Laur, as: Näitame ka tegusid.) Meie oleme näidanud tegusid, meie võtame tarvitusele kõik abinõud, et teid sundida kinnistamist läbi viima, (A. Laur, as: Ka meie sunnime teid.) et asunikud võiksid kätte saada selle, mis seadus neile lubab, et nad omandaksid need õigused, mis eluliselt neile tarvis on. (Hulgalised vahelhüüded ja müra keskel ja pahemal pool.)

Töö-hoolekande alal lubatakse meil, Jumal teab, kuipalju kõiksuguseid seadusi. Ei jõua ülessegi neid lugeda! Aga ligemalt vaadates tuleb küsida, kas teil on enestelgi seda tunnet, et teie suudate 4—5-kuu kestes kõik selle läbi viia. Kus on, teiselt poolt, need allikad, need kapitalid, mis võimaldavad selle läbi viia! Teie teate seda väga hästi, ja vaadake, et teie just ise seda teate ja sellejuures siiski annate sarnaseid lubadusi, minu arvates, on see lubamatu. Teie deklareerite teatavaid asju, teades väga hästi, et teie neid teostada ei saa, neid teostada ei suuda, et see riigile üle jõu käib, ja teete seda ometi. Kuidas seda nimetada?! Teie kõnelete edasi, et teie seate töölistevanemate instituudi seaduslikule alusele. (M. Martna, stp: See on Teile ka vastumeelt.) See on mulle, jah, vastumeelt sarnasel kujul. Härra Martna, Teie olete rikas mees, ma soovitaksin Teile — hakake töösturiks, näidake, et Teile võite tööd teha sarnastel tingimustel. Teie kui kodanik ei saaks seda teha ja ei tohiks sellepärast ka seda lubada, et sarnased asjad deklaratsioonis aset leiavad. Edasi ütlete teie, et tahate selle eest muretseda, et välismaa kapital meile tuleks. Öelge ometi, kas tuleb see kapital meile meie ilusate silmade pärast?

Kui teie eraomandust tarvikelikult viisil tegelikult ei kaitse, siis võite julged olla, et kõik sarnased deklaratsioonid, mis teie kokku seate, meid sammugi edasi ei vii, kuid neid raskusi kannavad teised, mitte, kahjuks, teie. (Vahelhüüe J. Vainu, stp poolt.) Ei, mulle veel makstud ei ole. Võibolla kui Teie ükskord hakkate advokaadiks, lasete endale maksta, mina seda siamaale ei ole veel teinud. Kui seda vaadata, kuidas meil eraomanduse põhimõtet igal sammul rikutakse, siis peaksime

avalikult küll tunnustama, et sellest on juba küllalt, nii enam edasi ei saa. Teie aga räägite veel, tarvis elu korraldada väliskapitali abil. Nüüd teie arvate, meil on võim käes, mis meil viga. Kristlased astuvad ühes, ja kõik patud, mis teeme, lunastavad nemad. (Hulgalised vahelhüüded ja naer.) Aga kes olid need, kes kirikutele siamaani kõige vihasemalt kallale tungisid? Kes olid need, kes kirikutelt maad ära võtsid? Oli aeg, kus kirikutele jäeti ainult 75 ha, kuid sotsialistide arvates oli seda ka palju. Esitati seaduseelnõu, millega 25 ha kärbiti ja lõpuks taheti isegi ainult 25 ha jätta leides, et sellest küllalt on. Aga meie teame ometi, et kõrgema haridusega inimesed ei saa nii töötada. Et kirikuid täiesti võimatusse seisukorda viia võtsid sotsialistid kõik neilt ära, mis neil oli. Nüüd aga rõõmustate, et leidsite inimesed, kes teiega kaasa läksid. Kuid kõik on möödaminev, ja tuleb kord aeg, kus kirik tõsiselt selle eest tasub. Ja kirik saab neist lahti, kes talle raskusi teevad, sest kultuuriline arenemine läheb oma teed. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Ma olen uhke, et ma seda teile öelda võin; teie kiuste tuleb see aeg kord. (Vahelhüüde tööerakonna rühmast: Tulevane piiskopp!) Minu vanuses ei ole see aeg ka veel möödas. (Th. Tallmeister, töer: Ega Teie minu vastu ketseriprotsessi ei teeks?)

Samuti julgen teie tähelepanu sellele asjale juhtida, kuidas teatud ringkonnad omal ajal nõudsid, et perekonnaseisu raamatud kirikutelt ära võetaks, ja perekonnaseisu registreerimine riigi kätte läheks, põhjendades, et see on väga tarvilik sellepärast, et kirikuid sellest tööst vabastada. Kuid sealjuures ei tulnud kellelgi meelde seda, missugused kulud see ülevõtmine enesega kaasa toob. Siis näidati teile, vaadake, missuguste kuludega see lõppude-lõpuks ühenduses on. Riigil ei ole neid rahasid, seda on võimata läbi viia, majanduslikult teeb see raskusi. Siis ütlesite, tühi kõik. Aga mis tahate teie nüüd? Teie tahate nüüd ise kirikuteendritele tasu maksma hakata, teiste sõnadega, teie tahate neid riigiteenijateks teha. Elu näitab aga ise, et see võimata on. Nüüd tahate teie kirikule makse maksta!

Kui kirikumaade küsimus omal ajal siin arutusel oli ja see peaaegu läbi pidi minema, et kirikuteendrid pidid kirikumaadest sissetulekuid saama, ma mäletan, et siis ainult paar häält rohkem vastu oli, siis segasite teie, kristlased, seda lahendamist. (L. Raudkepp, krst: Tühi jutt.) Lõppude-lõpuks viisite asja niikaugele, kui see praegu on ja võtsite sealt, kust võtta oli, ning panite kiriku nii raskesse seisukorda, et kõrgema haridusega inimestel maal on raske kirikut teenida, on

raske inimestel, kes väga aatelised. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Selle valitsuse moodustamine on seda ka näidanud. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Jah, on inimesi, kes veel aatelised, neile on aga peaaegu, kordan, võimatuks saanud, kirikut teenida.

Nüüd aga näete ja leiате teie, et vahekord kirikuga peab hea olema. Teie tahate, et kirikutele peab hakkama maksma tasu. (L. Raudkepp, krst: Kas Teie olete siis kade selle peale?) Ei, seda mitte, aga ma ütlen, et teie, kristlased, midagi ei saa, teie pettute neist. (Naer.) Politikas peavad ühesarnased voolud koos minema, mitte aga need, mis kui tuli ja vesi on. Teie, kristlased, peaksite seal ukse juures istuma, mitte aga siin.

Ja selle tõttu, et kaardid nii segi läinud, on meil täiesti õigus arvata, et sellest valitsusest midagi ei saa. Ta on seest siiruviruline ja pealtpoolt punane, (Naer ja vahelhüüded.) sisemised vastolud on suured. Sellepärast oleme meie täiesti õigustatud arvama, et sarnast valitsust ei või usaldada, sest ta ei suuda midagi läbi viia. Sellepärast hääletame meie, põllumeeste rühm, selle vastu. (Vahelhüüde keskelt: Pärast nutate.) Ei nuta. Nii suur rühm, kui meie, ei nuta iialgi.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Suure jumala abiga on meil jällegi koos uus valitsus ja selle suursaavutus, deklaratsioon, Riigikogule ette loetud. Nii mitmes juba praeguse Riigikogu päevil, aga sisult ikka üks ja sama. Põllumeeste ihulehe „Kaja“ järgi olla uus valitsus õige kirevane elukas, kelle pea punane, kere kirju ja saba must, ja kes sellesama „Kaja“ teadete järgi ähvardavat ära õgida kogu Eesti riigi ühes põllumeeste pottidega. Ühesõnaga: neil olla päris „surm potis“.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. härra Martinson, palun parlamenti mitte haavata.

H. Martinson (tp): Et ka siimaalsed patenteeritud jumalasalused ka ühes pilkajatekillas istuvat, tulla neil nüüd kogu jõuga kristliku kiriku kaitseks endid löögivalmis seada. Minu arust on ka kõik hädaldamine sealtpoolt asjatu, ja kogumehed kardavad ise omalt poolt seinale maalitud kuradit. Ei oleks küll meie asi teid rahustada, aga igakord ei saa külma mõistusega talitada, vaid peab härdale südamele järele andma, ja nutvat puhurat last, kellelt kann käest võetud, trööstima öeldes: pole katki midagi! Ligemalt järele vaadates pole see seinalemaalitud kurat sugugi nii hirmus, kui ta eemalt paistab olema.

Kristlaste ja sotsialistide sohielust sündinud „punasepeaga poisike“ on oma musta saba käest selle lühikese aja jooksul niipalju õppinud, et ta teab: „sinu pahem käsi ei pea teadma, mis sinu parem käsi teeb“. Parema käega anna, pahemaga võta; pahema käega anna, paremaga võta. See andmise-võtmise politika tuleb väga selgesti nähtavale praeguse valitsuse deklaratsioonis.

Meie, töölised, teame juba, mis niisugustest deklaratsioonilistest lubadustest arvata, ja ei looda neist midagi. Meie esialgsed nõudmised, mis seniajani ka praeguse Riigivanema erakonna programmis figureerinud, need on kõrvale jäetud, neist ei juleta juttugi teha. Kuipalju ilusaid sõnu on praegune Riigivanem ise opositsioonis olles teinud poliitiliste süüdlaste karmide kohtuotsuste üle. Kuipalju „sheste uulitsale“ on teised ta erakonnakaaslaste teinud, kui nende oma esitatud amnestia seadus Riigikogus arutusel oli. Nüüd aga? Nüüd, kus suur osa võimu nende käes, nüüd, kus nad näidata võiksid, kuipalju need ilusad sõnad tõsiselt olid mõeldud, nüüd on neil suu kinni, nagu pulk ette pandud.

Teine meie esialgsetest nõudmistest oli — palgaammäära kindlustamine neil alustel, nagu see Eestimaa töölisteühingute keskliidu poolt välja töötatud, mille järgi 3-liikmelise perekonna ülalpidamiseks kõige vähem 136 kr. vaja läheb, 4-liikmelisele perekonnale aga 157 krooni kuus ära kulub. Need mõlemad tööliste nõudmised, mis meie rühma esindaja läbi Riigivanema kandidaadile teatavaks tehti, ei leidnud selle poolt vastuvõtmist.

Kuipalju ei ole üks uue valitsuse liikmetest, töö-hoolekande- ja haridusminister härra Johanson sellesama küsimuse pärast Riigikogus kärkinud ja mürkinud selajal, kui ta veel härra minister ei olnud. Aga nüüd? Jah, nüüd, nüüd on teine asi. Ei või töökavasse võtta, „kirju keskpaik“, see on keskerakonnad, olla selle vastu.

Meil oli see ammugi teada, et sealpool ainult odavat demagoogiat tööliste häälte püüdmiseks tehakse... (J. Vain, stp: Palju Teile Teile demagoogia eest maksetakse praegu? Kas samapalju kui Reesen'i ajal?) ja kui meie uuel valitsuselt mingit nimetamisväärt parandust tööliste olukorrale ei looda, siis kaudne kasu vähemalt ei jää tulemata, mis selle läbi sünnib, et nad ise on sunnitud oma valetöölissõbraliku maski eest võtma ja ennast oma „kohtadeahnitsemise“ himuras olekus alasti näitama.

Minul oli juhus kõneleđa ühe nende erakonnategelasega valitsuse kokkuseadmise ajal ja küsida, mis kasu nad loodavad sellega töölis-

tele teha, kui nad valitsusse lähevad? Üsna avameelselt sain vastuseks: Ega meie sellega küll kuigi palju ära teha ei suuda, aga mitmete meie meeste kohad riigiasutustes on kõikuma hakanud ja sellega, et valitsuse etteotsa oma mehe saame, kindlustame neid. (Vahelhüüe pahemalt poolt: See on kaabaklus.) See karakteriseerib kõige selgemini, kui tähtsad sealpool põhimõtted on. Kui paar ametnikukohta kaalul, siis lüüakse kõigile põhimõtetele käega. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Ega's rahvamass sellest aru saa, sellele aitab juba, kui päris elus ministrihärna nende kätt surub, neile natuke ette poseerib, nende käest armulikult kimbukese punaseid nelke vastu võtab ja „elagu“ hüüete saatel autosse astub, võibolla teisale jällegi poseerima.

Kui meie natuke valitsuse isiklikku koosseisu vaatame, siis tuleb vägisi meelde, „oma väljasülitatud kapsaste ärasöömine“. Parempoolsete härrade viha endise põllutööministri härra Köstri vastu on arusaadav, sest tema on nende arvates „see kõige kurja juur“, mille läbi agronoomilise abianõudmise hegemoonia nende käest ära kisti ja sellega neile võimatuks tehti oma erakonna palgalistele agitaatoritele riigikassast palka lasta maksta.

Praeguse valitsuse juhi erakond opositsioonis olles ei leidnud küllalt sõnu, kuidas härra Köstrit hukka mõista, ja kuulutas prohveti viisil ette, et keegi enam selle peale mõeldagi ei julgevat, et härra Köstrit veel valitsusse kutsuda. Ja mis näeme nüüd? Seesama härra, kes mustematest mustem, saamatust saamatum ja võimetest võimetum, kutsuti just nende kõigesuuremate hukkamõistjate poolt valitsusse. Anti isegi veel laialdasem ja tähtsam osa tema korralduse alla. See on oma väljasülitatud kapsaste ärasöömine. (O. Tief, as: See on küll hirmus, jah!)

See on õieti „korruptsioon“ riigiaparaadis, ja kuidas uus valitsus selle vastu tahab võidelda ja kindla käega puhastusetööd teha, see on mõistatus, mille lahendamiseks auhind tuleks välja kuulutada.

Vaadeldes praeguse valitsuse deklaratsiooni ja võrreldes seda eelmistega näeme neis kõigis ühtmoodi sõnadega vehklemist, ühtmoodi lubadusi ühelt poolt ja ühtmoodi tagasitõmbusi teiselt poolt.

Mina ei saa aru, mispärast need härrad seal paremalt poolt nii väga kurjustavad, nende elulised huvid pole sugugi nii väga tagaplaanile jäetud. Deklaratsioonis lubatakse isegi põllumajandusesaaduste väljaveotollide kaotamist ja nende kutselise esinduse ellukutsumist. Nagu kõik senised valitsused suure suuga lubasid kokku hoida, ei saa seegi teisiti, vaid lubab selle isegi oma „tegevuse nurgakiviks“ võtta.

Isegi kaitsevaealal tahab ta seda teha nii, et need kulud vastaksid rahva kandejõule — aga ikka arvestades kõige tõsisemalt riigi julgeoleku vajadustega. Mis see muud on, kui ühelt poolt lubamine kulusid vähendada, teiselt poolt tagasitõmbamine — ikka nii, et riigi julgeolek ei kannataks. Aina fraasid! Pahem käsi ei tohi teada, mis parem teeb.

Niisama nagu härra Tõnisson'i valitsus jätkas üheaastase väeteenistuse elluviimist, lubab seda teha ka härra Rei valitsus. (Vahelhüüe J. Vainu, stp poolt.) Härra Tõnisson tahtis koolinoorsoo hästi sõjakaks kasvatada — sõjaväelist õppust koolides sisse seades, härra Rei lubab kaitsevaelasi kultuuriliseks muuta. Võibolla on vanu piibleid või „Siioni kandleid“ kuskil veel tagavaraks, ja kristlik minister härra Lattik muretseb selle eest, et need kaitsevaelaste välja jagataks, nende kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks. (Naer. — E. Joonas, stp: See on nähtavasti Teie ainuke tarkuseraamat.)

Sõjaseaduse kaotamist on sotsialistid nii mõnigi kord nõudnud, ja seda ei võinud nende ridadesse kuuluv Riigivanem ka deklaratsioonis nimetamata jätta. Aga enne on vaja selgitada, kas ei vaja maksvad seadused mõnesuguseid täiendusi selleks, et riiklik julgeolek sõjaseadusele täiel määral kindlustatud oleks.

Jälle ühe käega anna — teisega võta. Tõelistele vaja näidata, et sõjaseadus on ülekohutune ja sellepärast selle kaotamisest juttu teha, aga — veel ei ole teada, kas riigi julgeolek seda lubab ja sellepärast ei ole võimalik seda läbi viia.

Jälle „sinu parem käsi ei pea teadma, mis sinu pahem käsi teeb“.

Sedasama sõnademängu näeme deklaratsioonis igalpool, igalepoole tehakse lubadusi, mida „kui“ ja „aga'dega“ tagasi tõmmatakse.

Otse kurioosumiks muutub valitsus kava, tegutseda: „Kõige lähemas ühenduses rahvasteliiduga, kelle püüded rahvaste rahu ja julgeoleku kindlustamiseks leiavad elavat vastukõla iga Eesti kodaniku hinges“.

Hullemat sissekukkumist on vaevalt leida... (Vahelhüüe J. Piiskar'i, stp poolt.) kui rahvasteliidu rahupüüdele koputada praegu, mil rahvasteliit kõige selgemini oma võimetust sellel alal näidanud. Praegu on sõda kahe Ameerika väikeriigi vahel käimas, kui ma ei eksi, on mõlemad rahvasteliidu liikmed. (J. Laidoner, põl: Üks läks ära.) Kui ta kahe tillukese riigi vahel sõda ära hoida ei jõudnud, mis siis veel rahupüüetest rääkida, kui tüli suurriikide vahel tekiks. Ja sarnases kometis tahab meie valitsus kaasa mängida tulevikus, kõige lähemas ühenduses veel. See peab muidugi seda tähendama, et sinna alaline esindaja saadetakse.

On see ka kokkuhoid? Miljonid tahetakse asja eest, teist taga, maha visata, ainult selleks, et mõnele eksministrile, kes oma saamatust on küllalt paljastanud ja kodumaal enese võimatuks teinud, seeläbi soe kohake muretse-da.

Kas see just nii läheb, selle eest ei või pead pandiks panna; aga siimaalsed kogemused välispoliitika alal ei luba praegugi veel teisiti uskuda.

Töölised on selles asjas täiesti „uskumatu Tooma“ seisukohal, ei saa ega või enne uskuda, kui ise oma silmaga näha ja käega katsuda saavad.

Võibolla jõuame kristliku välispoliitika juhi tegevusel sinnamaale, kus meil iga paganasuguharu juures oma välisesindaja-misjonär ametis on.

Eeldusi selleks on, sest valitsuse „must saba“ näikse ülevõimu „punase pea“ üle olema saavutanud.

Kuidagi teisiti ei saa seletada seda pikka pühendust praeguses deklaratsioonis, millega „valitsus pooldab riigi ja kiriku heasoovlikku vahekorda“.

Härra Tõnisson'i valitsuse deklaratsioonis lubati riigi ja kiriku vahekordi korraldada maks-vate seaduste alusel; härra Rei valitsus lubab selle vahekorra lahendamiseks koguni uue eriseaduse väljaandmisele asuda. „Must saba“ on mõju avaldanud. Kõigi teada olid sotsialistid alati need, kes küllalt „muste pappe“ ei jõudnud siunata ja kirikuid ning nende teendeid kõige suuremaks rumalusekülva-mise kodadeks pidasid. Millest see järsk meelemuutus? Mis oli see nõiavits, mis kaks vastasleeri nii leplikuks üksteise vastu tegi? Ennevanasti, vanal hallil ajal, käisid Jumal ja kurat küll väga sõbralikult üksteisel võõraks, rääkisid koduseid asju ja küsisid üksteise käest nõu, või kiitlesid oma ettevõtetega. Mul on meeles see piibli vagajutt Hiibobist. Selle püha jutu järgi kogusid jumalalapsed vanajumala kotta kokku, ja saatan oli kui oma inime-ne ka nende seas. Olid muud jutud aetud, küsib Jumal saatanalt, kas see tundvat ka tema truid sulast Hiibobit? „Seda küll“, vastab saatan, „aga mis tal viga truu olla, kui sa talle selle eest niihästi tasud, tema kätetööd õnnistad ja talle niipalju naisi ja kõiksugu pudulujuseid annad. Niisuguse tasu eest oleks igaüks valmis omi põhimõtteid maha salgama ja ennast kas või vanakuradile enesele maha müüma“. Vaieldi tükk aega ja veeti viimaks kihlagi. Saatanale anti voli kätt Hiibobi luusse ja lihasse pista ja tema mammona kallale asuda, ja kihlveo tagajärjed on vist kõigile teada. (J. Vain, stp: Ei ole.) Vaga

Hiiob vandus maapõhja oma sünnipäeva ja unustas oma Jumala. Ajalik vara oli talle kallim kõigest taevalikust tasust.

Sedasama näeme ka praeguse aja Hiiobitest. Kes nende ajaliku vara eest hoolitseb, sellega minnakse käsikäes, olgu see nii jumalavallatu kui tahes. (J. Piiskar, stp: Hans Martinson on oma tööliste partei just samuti ära vandunud.)

Ajal, mil sotsialistid kristlastele kummarusi tegid ja nende kaasabi palusid valitsuse moodustamiseks, huvitas mind see küsimus niisama, nagu iga teistki inimest, ja tarvitsasin juhust ühe kristliku rahvaerakonna tähtsama tegelase arvamist selle kohta kuulda saada.

Vastus, mille sain, oli otse üllatav. Kristlaste juht toonitas, et see õieti päris eksitus olnud, et nad siamaale sotsialistidega sõjajalal olnud ja põllumeeste kogude abi otsinud oma tahtmiste läbisurumiseks. Nende ja sotsialistide tahtmiste vahel ei ollagi õieti nimeamisväärt vahet, ja nüüd olla nad alles sotsialistide tõsisest väärtusest Jumala abiga aru saanud ja kõige parem kaastöö nende vahel olla võimalik.

Sotsialistide arvamist selles asjas peegeldab vast kõige paremini nende rühma seisukohavõtmine kristlastele antud lubaduste pärast ja see näitab, nagu häbeneksid sotsialistid ise selle pärast ja tahaksid, et nende mass sellest kuigi palju ei teaks. Olla nimelt tehtud otsuseks, et kristlastele võida küll lubadusi teha na omavahel, aga valitsuse avalikus deklaratsioonil tulla sellest kõigest vaikida.

Et seda otsust täidetud ei ole ja deklaratsioonil lubatakse kristlastele isegi kirikutelt ja kogudustelt võõrandatud maade eest tasu maksta, haokubudest ja turbarabadest rääkimata, see näitab, et „musta saba“ ülevõim valitsuses õige tugev on, ja sotsialistid oma põhimõtted niisama kergesti vahetavad, nagu mustlased hobuseid, ja seda kõik selleks, et kas või tunnikski kaliif olla.

„Gleich mit Gleich gesellt sich gern“, ütlevad sakslased, ja see tuleb ka siin jälle ilmsiks. Sarnane sarnasega lepid hästi kokku, ja siin pole kristlastel sotsialistidele ega sotsialistidel kristlastele midagi ette heita. Mõlemad on oma põhimõtteid mammonale maha saherdanud. Üks on maha müünud oma Marx'i ministritoolide ja mõne ametnikukoha pärast, teine, kellel juba vanad kogemused Kristuse müümisega, on seekord parema kauba teinud, kui vanal ajal, ja oma Jumala eest seekord peale „hõbeseeklite“ veel mõned haokood peale kauba saanud. (J. Vain, stp: Seda meie lugesime „Kajast“ varem.) Meie pole kunagi odava demagoogia sõbrad olnud ega pole püüdnud hiilgada sarnaste nõud-

mistega, mida meie ise läbi viia ei mõtle. Oleme ka sellepärast õige tagasihoidlikud olnud oma nõudmistega. Nüüd on muidugi teine asi. Nüüd, mil üks suurem töölisteerakond õige tunduva mõju valitsuses omab, võime ka julgesti oma nõudmistega esile tulla, selle teadmisega, et meie nõudmised ka valitsuses tähelepanu leiavad. See oleks päris loogiline järeldus praeguse valitsuse koosseisu juures sotsialistist Riigivanemaga eesotsas.

Et meie küll valitsuse deklaratsiooniliste lubaduste peale ühtki lootust ei pane, siiski ei taha meie valitsuse algatuse vastu igal juhul misel aina opositsioonis olla, vaid anname talle võimaluse näidata, kas ta teod sõnadega käsikäes käivad.

Et parempoolses opositsioonis aina kadus räägib, see on arusaadav, aga et sealt poolt nii taktitundetu ollakse ja endised ministrid ning endine Riigivanem uut valitsust arvutama saadetakse, ja et nad ise seda teha tihkavad, see on ka ainult neile omapärane. Sellega juba meie, töölised, hakkama ei saa. Neil peaks olema kõige vähem õigust selleks arvustuseks. Härra Kerem'i korralikust asjaajamisest ministrina räägib väga selget keelt sissekukkunud Kärevere sild. Niisugustest liitlastest opositsioonis meie küll rõõmu ei tunne.

Meid huvitab asi ainult niipalju, kuipalju kodanlikud erakonnad end ise vastamisi paljastavad, seda rutemini lähevad tööliste silmad lahti ja näevad, kui mäda kõik see kodanlik kord on, ja seda rutem jõuavad töölised selle mädanenud korra eest pühkida.

E. Pesur (tp): Kogu Eesti ajakirjandus on uue valitsuse loomise puhul ärevil. Räägitakse, et meil olla midagi erilist sündinud, nimelt olla praegu sotsialistlik valitsus, nagu teda rahvas praegu nimetab. Käesolev Riigivanema poolt ettekantud deklaratsioon sisaldab küll kõike, aga siiski, kui lähemalt vaadata — mitte midagi. Praegune Vabariigi Valitsuse deklaratsioon on nii kokku seatud, et mis ühe lausega teha lubatakse, see teise lausega kõik tagasi võetakse. Esiteks räägiti ajakirjanduses Riigivanema töökavast ja pärast kõnealoleva deklaratsiooniga tutvunedes pean ütleva, ei leidnud muud, kui sedasama, mis kogu Riigikogu ajal uute valitsuste poolt Riigikogule on esitatud. Ainuke erand on võib-olla see, et kristlastele on antud suuremaid lubadusi. Mind paneb imestama, mis pärast rahvaerakond ja põllumehed nii tigidad on. Praegune deklaratsioon ei sisalda muud, kui sedasama deklaratsiooni, mis omal ajal ette kanti, kui oli Riigivanemaks Teemant ja kui oli Riigivanemaks Tõnisson. Mina pean

ütlemata, et mina ei leia selles deklaratsioonis midagi teist, kõik on needsamad põhijooned, kuigi ta võibolla mõnes kohas lahku läheb. Nagu ma juba nimetasin on kristlastele suuremaid lubadusi tehtud, kui võibolla mõnele teisele. Kogu töörahvas oli ootuses ja lootuses, et kui uus sotsialistlik valitsus August Rei'ga eesotsas ametisse astub, siis ka sotsialistide suured sõnad ometi teostatud saavad, kuigi mitte täiel määral, et mõnedki seadused, mis enam-vähem kaitseksid töörahva huve, võetaks deklaratsiooni ja Riigikogu päevakorda. Kuid meie näeme, ei ole valitsuse deklaratsioonis poole sõnagagi nimetatud neid seadusi, mille järele töölistel kõige suurem vajadus. Ei ole poole sõnagagi puudutatud palgaalammäära seadust, mille esitas praegune töö-hoolekandeminister härra Johanson, ei ole puudutatud ka amnestia seadust, mis oli kord Riigikogusse antud, ja ei ole kavasse võetud kaheksatunnilise tööpäeva küsimus, mille üle vaidlused Riigikogus mõne päeva eest alles lõppesid, rääkimata kollektiivlepingute maksmapanemisest. Kuigi deklaratsioonis on öeldud, et tahetakse kollektiivlepinguid maksta panna ainult siis, kui mõlemad pooled seda nõuavad, kuid meil on teada, et meil ei ole kuskil ette tulnud, et tööandja on nõudnud kollektiivlepingut. Aga sotsialistid kõnelevad, et tööandjad nõuavad kollektiivlepingute maksmapanemist. Ma saan aru, et praegu kokku leppida ühe või teise asja üle, et see ei ole valitsuse kohus vahele astuda, ega ei saa valitsus seda ka keelda. See kollektiivlepingute maksmapanemine peaks olema antud seadusandlikul teel tööliste kätte, ja selleks peaks vastavad seadused välja töötatama.

Kui meie hakkame nüüd edasi vaatama, kellest koosneb praegune valitsus, siis tõi on see, kui öeldakse, et ta on sotsialistlik valitsus. Ta on tõesti pahempoolne valitsus.

Nii tööerakond kui ka sotsialistid, kes valitsuses suures enamuses, oma valimisplatvormil nimetavad ennast alati töölisteesindajaiks ja püüavad näidata, et nad tööliste kasude kaitsjad on. Tööerakonna valimiste platvormilt leiame, et tööerakond on väljas töötava rahva eest, aga tegelikult pole nemad seda.

Meie ei tea, missuguseid seadusi nad tööliste heaks tahavad esitada, ja mida nad tahavad töölistele lubada, kui mitte töökaitse- ja sotsiaalkindlustuse seadusi. Sest igatahes on selge, et tööliste esimeseks nõudmiseks on alati olnud: tööd ja leiba, ja inimesvääriolist töötasu, aga mitte hädaabitööde palka.

Kui vaatame valitsuse deklaratsiooni siis leiame, et seal on tähendatud, et tahetakse tööd korraldada, muidugi hädaabitööde näol, Peipsi kalda kindlustamine, uute raudteede ehitus

j.n.e. Kui nüüd Peipsi kalda kindlustamine küllalt tasuv ei ole, siis on uute raudteede ehitamine seda kindlasti, kuid meie leiame siiski, et seal tahetakse hädaabitöölistega seda tööd korraldada, kuigi tegelikult see töö ei ole hädaabitöö, vaid on vajalik töö.

Teiseks, mis nõuavad töölistes eeskätt, on tööaja normeerimine kaheksa tunni peale. Kolmandaks peaks olema võetud valitsuse deklaratsiooni, või vähemalt oleks pidanud valitsus seda ette nägema, et on tarvilik meil seadusi maksta panna, mis on rahvusvahelise konverentsi poolt vastu võetud, ja mis mitmetes riikides on teostatud, kuid meil neid ei ole, mille üle nii mitmelgi korral praegune töö-hoolekandeminister härra Johanson oma allkirjaga „Rahva Sõnas“ kirjutanud ja neid tahtnud maksta panna. Nüüd on need unustatud. Siis neljandaks enne ja pärast sünnitust abiraha maksmine, viiendaks tasumaksmine kutsehaiguste puhul, kuuendaks öötöö keeld pagaritööstuses, haiguskindlustus majateenijate juures ja põllumajanduses.

Need on seadused, mis omal ajal sotsialistid kõige ägedamalt nõudnud, kuid praegu, kus sotsialistid on valitsuses, nüüd näeme, et neid enam ei nõuta. Imelik paistab see, kuidas suudetakse kõike nii ruttu unustada neist lubadustest, mille üle väga tõsiselt räägitud ja milleks kõigekülgeid andmeid ette toodud, et neid on võimalik maksta panna, ja et nende maksmapanemine ei too mingisuguseid ülepääsematuid raskusi, nagu näiteks vanaduse ja invaliidisuse vastu kindlustamise seadus, mis ka töölistklass eeskätt nõuab ja mis oleks vajalik maksta panna.

Ühe sõnaga öeldes, Vabariigi Valitsuse deklaratsioon ei rahulda töölistklassi mingis osas. Ei ole töölistklassi seni rahuldanud ükski kodanlik valitsus, ei rahulda ka praegune sotsialistlik valitsus sugugi rohkem, sest praegune valitsus on omas deklaratsioonis lubanud asju, mis mõnikord isegi kodanlik valitsus ei ole julgenud. Võtame näiteks põllumajandusliku tarbeainete väljaveotolli kaotamise, mis tahetakse läbi viia, et sellega omamaal toiduaineid kättesaamata kalliks ajada, edasi võiks nimetada tasumaksmist vaimulikkudele kirikumõisade eest. Sellest kõigest järeldub, et töölisteklassile ja ka töölisteparteile ei sisalda praeguse valitsuse deklaratsioon ühtki vastuvõetavat lubadust, ja sellepärast ei saa sellega kuidagi rahul olla.

Töö-hoolekandeminister **L. Johanson** (fakt. märk.): Austatud Riigikogu liikmed! Minu eelkõneleja ütles, et on unustatud töö-hoolekandeministri poolt need seaduseelnõud, millele ta varem on tähelepanu juhtinud

sellelt kõnetoolilt. See ei ole õige. Need seaduseelnõud, millele eelkõneleja tähelepanu juhtis, on välja töötatud. Konventsioon öö-töö keelu kohta pagaritööstuses ühes seadusega on töö-hoolekandeministeeriumi poolt ära antud Vabariigi Valitsusele. Vigastuste vastu kindlustamise seadus on välja töötatud ja on praegu viimistlemisel. Majateenijate kindlustamise küsimus on otsustatud, ja haiguskindlustamise seaduseelnõu on ära antud Vabariigi Valitsusele. Nii et enne, kui eelkõnelejal oli võimalik esineda oma arvustusega, on see töö minu poolt juba ära tehtud, töö, mis puudusena ette toodi.

Riigivanem A. Rei: Austatud Riigikogu liikmed! Ma kavatsen vastata kõnelejaile selles järjekorras, kuidas nad kõnelesid.

Mis puutub rahvaerakonna rühma esindaja härra Kerem'i kõneste, siis tahaksin kõigepealt teha ühe üldise märkuse selle kõne kohta. Härra Kerem'i arvustus tundub väga imelikuna. Valitsuse töökava on õieti seesama, mille kohta meie rahvaerakonna rühma esindajaga kokku leppisime, see sai vaid praeguse valitsuse poolt kirjalikult fikseeritud selle põhjal, mille üle suusõnalistel läbirääkimistel kokku lepiti. Rahvaerakond oli valitsuse töökavaga kõigis punktides ühe nõul, ja ta nõusoleku arvestasime töökava kokkuseadmisel. Kui aga rahvaerakonna rühm hiljem koalitsioonist välja langes, siis puht-isiklike küsimuste pärast. Selle tõttu on nüüd imelik kuulda, et rahvaerakond valitsuse töökava arvustab. Kui rahvaerakond pidas tarvilikuks arvustada valitsust, temale kallale tungida, siis oleks küll kohasem olnud selleks teisi põhjusi otsida, mitte aga seda töökava arvustamise objektiks valida, mis rahvaerakonna rühma esindaja härra Kornel'i abiga kokku seati. Ma imestan, kuidas rahvaerakond võimalikuks peab sarnast ebasavat võtet tarvitada, et oma enese töösaavutust arvustama hakkab. Kui nüüd üksikute märkuste juurde üle minna, siis torkas silma see, et rahvaerakonna kõneleja peatus nii-öelda kolmel lugemisel jõutoidu juures „kevadel“. Ma pean otsekohe tunnistama, et valitsusel rohke töö tõttu niisugune redaktsiooniline konarlus on deklaratsiooni sattunud, millest võib välja lugeda, nagu oleks valitsusel kavatsus jõutoitu alles kevadeks muretseda. Mõeldud ei ole see nii, vaid kevadeks tahetakse muretseda seemnevilja, kuna jõutoitu muidugi püütakse muretseda niipea kui võimalik. Minu arvates ei maksaks rahvaerakonna rühmal sellest deklaratsiooni konarlusest niisuurt numbrit teha, et sellest kolmel korral juttu teha.

Kui rahvaerakonna kõneleja tähendas, et Hoolekande seaduse teostamist pole valitsus ühendusse seadnud meie majanduslikkude võimalustega, siis paistab minule, et rahvaerakonna rühm ei ole deklaratsiooni küllalt tähelepanelikult lugenud. Kui ta seda oleks teinud siis oleks ta leidnud, et mitte üksi Hoolekande seaduse teostamise juures, vaid kõigi muude oma kavatsuste teostamisel valitsus tahab kõige tõsisemalt arvestada meie majanduslike võimalustega. Ma olen mitmel korral kinnitanud, et praegune valitsus tahab eelarve tasakaalu viia hoolimata sellest, et see tasakaalustamine kerge ei ole. Selle on valitsus endale ülesandeks seadnud ja sellepärast on päris imelik, kui tullaakse etteheitega, mispärast pole Hoolekande seaduse puhul eriti veel korduvalt nimetatud, et valitsus tahab ka selle seaduse teostamist kokkõlastada meie majandusliku kandejõuga. Rahvaerakonna arvates on hoolekande nähtavasti küll hea asi, aga ainult niipalju, kui ta riigilt miskit ohvrit ja kulu ei nõua. See väide tuleb meelde üht anekdoodilaadilist juhtumist tegelikust elust. Ühes suuremas Vene linnas asuvas rohkearvulises Eesti kolonias oli kord ilma sõja eel miski rahaline korjandus käimas mis kisuguse isamaalise Eesti asja heaks. Seal oli siis üks mees lihtsüdamlikult ühe klassikalise lause välja pisanud: patriotism on iseenesest hea asi, aga ainult senikaua, kui ta tasku peale ei käi! Rahvaerakonna rühm näikse Hoolekande seaduse suhtes samasugusel seisukohal asuma: hoolekande on iseenesest hea asi, aga see ei tohi tasku peale käia. Valitsus asub aga seisukohal, et see on seadus, mis tuleb teostada. Kahjuks peab küll tunnistama, et praegusel raskel majanduseaastal ei suudeta Hoolekande seadust niisuguses ulatuses teostada, kui see tarvilik oleks. Niipalju aga, kui riigi majanduslik tasakaal seda lubab ja võimaldab, niipalju tahame hoolekannet teostada.

Edasi heitis rahvaerakonna kõneleja deklaratsioonile seda ette, et selles ei ole näidatud konkreetselt, kuidas tahame kokkuhoidu teostada. Ma ei tea, kas valitsuse deklaratsioonis on üldse võimalik niikaugesse üksikasjadesse minna, et eelarve-punktid üles loetakse, kus oleks võimalik kokkuhoidu läbi viia. Kui me oleksime selle sisse võtnud, siis oleks deklaratsioon pidanud kakskümmend korda pikem olema. See oleks aga ka ilmaaegne töö olnud. Valitsus tahab kokkuhoidu teostada kõigis eelarve-punktides, kus see võimalik, ja arvab, et sellest on küll, kui see on selgesti välja öeldud.

Rahvaerakonna rühmal oli aga võimalik tähelepanu juhtida neile punktidele, kus kokku-

hoidu teostada, siis, kui me pidasime läbi-rääkimisi valitsuse töökava asjas. Ei oleks maksnud küünalt vaka alla peita.

Mis puutub asundusekapitali siis tähendas rahvaerakonna kõneleja, — sotsialistid olavat põhimõttelikult asundusekapitali vastu. Minu teada ei ole see nii. Ma ei ole kordagi kuulnud, et see rühm, kuhu mina kuulun, oleks kunagi öelnud, et ükskõik milline kuju asundusekapitali seadusele ka ei antaks, ta siiski ei saaks asundusekapitali seaduse poolt olla. Asundusekapitali seadus sel kujul, nagu see eelmise valitsuse poolt Riigikogule esitati, leidis minu rühma arvates põhjendatud vastuvaidlemisi. Praegune valitsus on arvamisel, et asundusekapitali seadust on võimalik teisiti välja töötada, nii et need vastuväited, mis eelmise valitsuse poolt esitatud seaduse vastu ette toodi, ära langevad. Kui seaduseelnõu Riigikogule esitatakse, siis on võimalik selle suhtes seisukohta võtta.

Kui rahvaerakonna esindaja edasi sellele tähendas, et erakond, kelle ridadesse kuulub praeguse valitsuse juhataja, on kangesti võidelnud kapitali vastu, mispärast rahvaerakond ei uskuvat, et see valitsus suudaks väliskapitali meie maale tõmmata, siis on see väga pealiskaudne ettekujutus sotsialistidest, et nemad kui kapitali vastased seda ei soovi ega püüa kätte saada, et väliskapitali meie maale tegutsema tuleks. Sotsialistid on tööstuse arenemisest äärmiselt huvitatud ja eriti igalpool soovinud, et tööstus jõudsamalt areneks ja seega inimestele tööd võimaldataks.

Kui deklaratsioonis tähendatakse, et maksuseadustes tahab valitsus maksustamise aluseid ja korda selles mõttes parandada, et teatud ebanormaalsed nähtused, mis maksustamise alal aset leidnud ja mis meie majanduslikku, eriti kaubanduslikku tegevust soodsalt arenda ei lase, siis on sotsialistid kahe käega selle poolt, sest et see meie tööstuse, kaubanduse ja kogu meie rahvamajanduse arenemisele ning ühes sellega ka töölisklassile kasulik on.

Mis puutub Narva koske siis puudutasime Narva koske valitsuse töökavas õieti teatud tagamõttega, arvates, et Narva kose kasutamine on rahvaerakonna „Lieblingsgedanke“, ja sellepärast see osa deklaratsioonist peaks rahvaerakonda eriti rõõmustama ning aitama tema poolehoidu võita. Valitsuse nimel jääb mul vaid kahetsust avaldada, et see hea asi ei ole suutnud rahvaerakonda niikaugemale viia, et ta oleks valitsusest osa võtma tulnud, vaid on paremaks arvanud valitsusest eemale jääda.

Edasi luges rahvaerakonna esindaja deklaratsiooni puuduseks seda, et ei olla näidatud abinõusid, millistega kavatsetakse tööliste palgaolusid parandada.

Samal ajal pahandas aga lugupeetud kõneleja selle üle, et deklaratsioonis on väga palju kõiksugu asju üles võetud. Kui meie oleksime deklaratsiooni üles võtnud mitte üksnes eesmärgid, mille poole meie püüame, vaid ka konkreetsed abinõud, mille varal meie tahame neid eesmärke kätte saada, siis oleks deklaratsioon mitu korda pikemaks muutunud. Kui meie oma kavatsuste läbiviimiseks esitame Riigikogule vastavad seaduseelnõud, kui see peaks tarvilikuks osutama, siis on võimalik neid seaduseelnõusid üksikasjalikult kaaluda ja arvustada, ning samuti võivad Riigikogu rühmad kontrollida valitsuse teguviisi valitsemise alal küsimuste ja arupärimiste kaudu, mis aitavad selgitada, kas Riigikogu pooldab valitsuse samme ja kavatsusi või ei poolda.

Rahvaerakonna kõneleja küsis, kas kavatses valitsus 1. jaanuariks sõjaseaduse kaotada, teiste sõnadega, kas ta ei kavatses esineda ettepanekuga, et 1. jaanuarist sõjaseadust pikendada. Selle kohta on mul au teatada, et valitsus ei jõua neid eeltöid, mis valitsuse deklaratsioonis on ette nähtud vajaliku eeltingimusena sõjaseaduse kaotamiseks, läbi viia 1. jaanuariks. Sellepärast on siseministri poolt valitsusele ettepanek tehtud, mis Riigikogule esitatakse enne Riigikogu käesoleva istungjärgu lõppu, mille järgi sõjaseadust esialgul pikendada tuleb. (A. Tupits, põl: See on küll tõesti tore, kogu aja nõudsites kaotamist, nüüd ise pikendate.) Kui valitsusel oleks rohkem aega olnud vajalike eeltööde tegemiseks, siis vististi ei oleks vaja olnud sõjaseadust esialgselt veel teatava aja peale pikendada.

Mis puutub kiriku ja riigi vahekorda siis leidis rahvaerakonna kõneleja, osalt ka teised kõnelejad, et valitsuse deklaratsioonis ühe käega antavat, teisega võetavat. Ka põllumeeste kogude esindaja, lugupeetud härra Teemant, pidas võimalikuks kategooriliselt kinnitada, et kristlik rahvaerakond on end nina-pidi vedada lasknud, nii et teda tingimata pettumus ootab neis küsimustes, mis valitsuse deklaratsioonis käsitavad riigi ja kiriku vahekorda. Valitsus tahab aga ka neis asjus deklaratsioonis antud lubadusi korralikult täita. Mis puutub tasusse kirikumaade eest, siis on meil 1926. a. 5-da märtsi seaduses üks paragrahv, milles öeldakse, et kirikumaade eest tasumaksmine lahendatakse vastava eriseadusega. See seadusenorm ei ole siia maani kaotatud, ja mul jääb ainult kahetseda, et endised valitsused, kes ütlevad endid kristliku rahvaerakonna huvide eest rohkem teinud olema, kui see erakond ise, siia maani pole astunud vastavaid samme selle normi täitmiseks. (L. Raudkepp, krst: Väga õige.) Seaduse-

norm on olemas, ja missugused ka mõne üksiku rühma vaated selle kohta ei oleks, kuidas sisuliselt kirikumaade tasuküsimus lahendada tuleb, see ei puutu asjasse, aga vastava eelnõu väljatöötamisele tuleb asuda, ja seda kavatseki valitsus teha. Kui see eelnõu niikaugele jõuab, et see veel enne käesoleva Riigikogu lõppu jõutakse arutusele võtta, siis tuleb muidugi otsustada, kas see vastu võtta või mitte. Aga ma arvan, et selle lühikese aja jooksul, mis käesolevale Riigikogule jääb ja millest lõviosa läheb tulevase aasta eelarve läbivaatamiseks, — et selle aja jooksul vist küll ei jõuta seaduseelnõule niivõrt lõplikku kuju anda, et selle saaks Riigikogule esitada. Ometi on aga juba sellega suur samm edasi mindud — ja kristlik rahvaerakond peaks seda ka nägema — kui on juba vastavad korraldused tehtud eelnõu väljatöötamiseks.

Mis puutub edasi välispolitikasse siis tegi selle kohta miskisuguseid mõistatuslikke märkusi rahvaerakonna esindaja, avaldades kartusi, kas valitsusel pole kavatsusel mingi murrang, kas ei hakka meie välispolitika alal mingisugused uued tuuled puhuma. Pean valitsuse nimel kinnitama, et valitsus mingist murrangust, mingisugustest uutest tuultest ei tea. Kõik, mis valitsus kavatseb teha, on minu arvates küllalt selgesti öeldud deklaratsioonis. Kui aga rahvaerakonnal on tekkinud mulje, nagu kavatseks valitsus uusi tuuli maksmata panna, siis pole mul midagi selle vastu, et selles asjas tarvilikku selgust muretseda, kas siin või mujal. Minu teades aga mingit uue suuna võtmist kavatsusel ei ole.

Järgmine kõneleja, põllumeeste kogude rühma esindaja härra Teemant algas kohe „eksitusega“, ja ma pean tunnistama, et see eksitus oli nähtavasti saatuslik põllumeeste kogude kõnelejale, sest ka tema pärastistes avaldustes domineerisid aina eksitused.

Nii ironiseeris ta selle üle, et Vabariigi Valitsus kavatseb talveajal metsakülimist ette võtta. (J. Piiskar, stp: Nii tegi Harju panga päevil härra Teemant.) Ma olen aga kuulnud, et metsadekülimine just varakevadel, kui lumi veel maas, sünnibki. Külitakse metsa ka muudel aastaegadel, aga metsateadlaste seletuse järgi toimetatakse teatavasti metsaliikide külimist just varakevadel lumele. Nii oli härra Teemanti ironiseeriv mürgine nool vähemalt käesolevas küsimuses märgist mööda lastud. Mis ajal aga metsakülimist ennast ka ei toimetataks, igatahes on aga juba talvel vaja selleks tarvilikke korraldusi ja eeltoid teha.

Edasi kõneles põllumeeste kogude rühma esindaja sellest, et hoolekandeval olevat

lubatud väga palju teha, ja küsis pateetlikult: kus on ressursid ja kapitalid, millega kõiki neid lubadusi teostada? See käivat riigile üle jõu. Kui teie aga tähelepanelikult loete seda osa valitsuse deklaratsioonis, mis käsitab hoolekandeküsimusi, siis peate tunnustama, kui teie ei taha sihilikku juttu ajada valitsuse vastu, et seal on väga mõõdukas keelt kõneldud. Meie teame väga hästi, et praegusel raskel majanduseaastal ei suuda kõike teha, mis selle raske majanduseaastaga kaasaskäiv viletsus sotsiaalalal nõuaks. Õieti on suurem jagu neist töist, mis valitsus sotsiaalseaduseandluse alal kavatseb ära teha, rohkem ettevalmistavat laadi, seistes peamiselt eelnõude väljatöötamiseks. Me teame ju väga hästi, et praegune raske majanduseaasta riigituludele halvavat mõju avaldab, milline asjajõu ei luba kõiki kavatsusi läbi viia, mis sotsiaalse viletsuse pehmemdamiseks tungivalt tarvilikud oleksid. Aga igatahes on valitsusel hea tahe sel alal niipalju ära teha, kui aeg ja olud lubavad. Kui põllumeeste kogude esindaja ironiseeris, et siin olevat töid mitme ja mitme aasta peale, nii et viie või kuue kuu jooksul võimata on kõike seda teostada, siis pean ütleva, et praegune valitsus ei ole sel arvamisel, et ainult viie või kuue kuu kestel võimalik on seda politikat ajada, mis praeguse valitsuse deklaratsioonis väljendust leidnud. Kui maa näeb, et see politika õige ja hea on, ja rahvas valimistel praeguse valitsuse tegevuse heaks kiidab, siis loodame, et valitsus sellesama töökava alusel, võibolla vaid teistsuguses isiklikus koosseisus, ka järgnevat kolmeks aastaks võib edasi tegutsema jääda. Kuikaua aja peale valitsus vormiliselt ka ei oleks ametisse kutsutud, ikka peavad temal olema kindlad põhimõttelikud seisukohad kõigis tähtsamates riigielu küsimustes, — muidu ei saa tema riigivalitsemist korrapäraselt teostada. Nii on ka käesoleva deklaratsiooni alguses öeldud, et esitatakse need põhimõttelikud seisukohad ja tegelik töökava, mis valitsuse edaspidise tegevuse määrab. Kui aga võtta lähemale läbivaatamisele kõik need ülesanded, mis deklaratsioonis loetletud, siis ei leia teie nende hulgas ühtki niisugust ülesannet, mille kohta võiks öelda, et lähema 5—6 kuu jooksul ei saa sel alal midagi ära teha. Küll võidakse öelda, et 5—6 kuu jooksul ei jõuta paljuid neist ülesannetest lõplikult lahendada. Jah, see on küll õige. Võibolla, et isegi 5—6-aastase valitsemise kestel ei suudeta kõiki neid töid lõpule viia, kuid tarvilikke eeltoid tuleb juba praegu teha, selleks peavad valitsusel olema kindlasti fikseeritud põhimõttelikud seisukohad, mis ka valitsuse deklaratsioonis väljendust leidnud.

Puudutades veel üksikasju tähendas põllumeeste kogude esindaja, et töölisanemate vahekorra korraldamine olevat täiesti vastuvõtmatu. Sel puhul ei saa ma ütlemata jätta, et põllumeeste kogude esindaja ja need, kes tema seljataga, on nähtavasti veel tagurlikumad, kui Vene keiser Nikolai II. Nimelt pandi juba Nikolai II ajal töölisanemate seadus maksma, sest juba tsaarivalitsus tunnustas, et töölisanemad on niisugune instituut, mis aitab ära hoida töökonflikte ning neid rahulikult lahendada. Praegune valitsus on kindlal arvamisel, et kuna Vene ajast päritud seadused on osalt järjekindlast tarvitamisest ära jäänud, osalt puudulikud, sellepärast tuleb see töölisanemate vahekorrd tööandjatega täpsemalt kindlaks määrata ja korraldada. Nagu tähendas töö-hoolekandeminister, tuleb see küsimus juba lähemal ajal Riigikogusse, ja siis avaneb teil võimalus seda seaduseelnõu arvustada ning näidata, mis poolest see vastuvõtmatu on.

Mis puutub prohvetlikku ettekuulutusse põllumeeste kogude esindaja poolt, et kirik kannatada saab selle sammu läbi, mis kristlik rahvaerakond astunud, siis ei ole muidugi minu asi ei kristliku rahvaerakonna ega ka kiriku kaitseks sõna võtta. Mulle näib aga, et kristlik rahvaerakond on mõistliku sammu astunud, sest et tema erikaal näib tõusnud olema. Kui kaalimisel oli alevite kirikumaade küsimus, siis tõttasid rahvaerakonna ja põllumeeste kogude esindajad väga suurt poolehoidu üles näitama kogudustele. Nagu näha on kristlik rahvaerakond sellega, et ta nõus olnud praegusest valitsusest osa võtma, ainult võitnud. (Vahelhüüded.)

Teise tiiva opositsiooni kõneleja härra Hans Martinson seletas, temale olevat keegi öelnud, terve valitsuse moodustamine olevat sellepärast sündinud, et omameeste kohad olevat valitsuses kõikuma löönud, ja valitsus olevat loodud vaid selleks, et nende seisukorda kindlustada. See tületab mulle meelde üht ladinakeelset vanasõna: „Neque sutor supra crepidam.“ See tähendab: kingsepp jäägu oma liistu juurde. Niisuguse väikluse tasapinnale ei taha mina praegust vaidlust viia. Vene kirjanikul Pushkin'il on üks pilkesalm selle kohta, kuis üks kingsepp arvustas ühe kuulsa kunstniku maali: kingsepp leidis, et kõik olevat hea, ainult saabas ei ole õieti maalitud. Tema oskas pildil ainult seda näha, mis tema erialasse puutus. Härra Martinson nimetas kaht küsimust, mis oleks pidanud deklaratsioonis leiduma: Amnestia seadus poliitilistele süüdlastele ja palgaalamäärade kindlustamine tööliste. Valitsuse deklaratsioonis on tähendatud, et valitsus tahab

teid ja abinõusid otsida palgaolude parandamiseks. Palgaalamäärade kui ka amnestia seadus poliitilistele süüdlastele on aga niisugused asjad, mida käesolevas koalitsioonis ei saanud sellele koalitsioonile kohustavaks teha.

Kui siin teise eelkõneleja poolt nimetati praegust valitsust ühelt poolt sotsialistlikuks ja teiselt poolt pahempoolseks valitsuseks, siis ei saa neid nimetusi täpseteks pidada. Kuidas saab seda valitsust sotsialistlikuks nimetada, kus 8 ministrist on 3 sotsialisti ja 5 mitte-sotsialisti. Peaks selge olema, et niisugune jutt on emb-kumb, kas ebatäpne või sihilik väänamine.

Niisama raske on praegust valitsust nimetada pahempoolseks valitsuseks. Kõige õigemini iseloomustame teda, kui teda nimetame keskerakondade ja pahema tiiva valitsuseks. Vast ainult selles mõttes võib teda nimetada pahema tiiva valitsuseks, et temast on parem tiib välja jäänud. Kui meie aga tahame poliitilist reaaleeti õieti tabada, siis peame teda nimetama keskerakondade ja pahema tiiva valitsuseks. See valitsus saab omale muidugi ainult niisuguseid ülesandeid seada, mis praegusele koalitsioonile täies ulatuses vastuvõetavad, misjuures pealegi tuli arvestada seda aega, mis sellele valitsusele tegutmiseks jäänud.

Sellepärast ei olnud ka võimalik selle koalitsiooni piirides tervele koalitsioonile vastuvõetavaks teha kõiki neid küsimusi, mida mina isiklikult või mu erakond kasulikkudeks peame. Kui meie aga suudame teostada kõike seda, mis praegusesse töökavasse üles võetud, siis võib järgnevas etapis teostama hakata teisi ülesandeid.

Kui härra Martinson kaitsevaelaste kultuuriliste tarvete eest hoolitsemist ei oska omale teisiti ette kujutada, kui ainult „Siioni kandlite“ väljajagamise näol, siis võin ainult kahetseda, et härra Martinson'il kultuuriliste tarvete rahuldamise kohta niisugune ettekujutus on. Võin teda aga rahustada, et valitsusel ei ole kavatsust kaitsevaelaste kultuurilisi tarveid „Siioni kandlitega“ rahuldama hakata.

Mis puutub rahvasteliiduga ühenduses olemisse, siis härra Martinson püüdis deklaratsioonist välja lugeda, nagu oleks valitsusel kavatsus rahvasteliidu juurde alalist esindajat määrata. Sellest deklaratsioonis juttu ei ole, ja valitsusel ei ole niisugust kavatsust olnud.

Mis puutub rahvasteliidu jõuetusesse rahu suhtes, siis on see valitsusele küllalt hästi tuttav. Valitsus teab, et rahvasteliit noor asutus on, ja rahu kindlustamise suhtes näeks valitsus heameelega, et rahvasteliit kõveneks, tugevamaks muutuks ja suudaks mõjuvamalt rahu

kindlustada Deklaratsioonis on öeldud, et rahvasteliidu püüded rahu ja julgeoleku kindlustamiseks leiavad elavat vastukõla iga Eesti kodaniku hinges. Valitsus ei leidnud kohaseks oma deklaratsioonis rahvasteliitu kritiseerima hakata, et ta nii tugev ei ole rahu kindlustamise suhtes, kui see meile soovitav oleks.

Edasi loen oma kohuseks rahustada rahva-
saadik Martinson'i, et paganasuguharude juurde käesolev valitsus ei mõtle välisesindajaid määrata. (Naer.)

Järgmine kõneleja härra Pesur oli samuti täiesti ekslikult välja lugenud valitsuse deklaratsioonist, et valitsus kavatses uusi raudteid ehitada hädaabitöödega. Seda ei ole deklaratsioonis öeldud. Valitsus ei kavatses seda teha, vaid otse selle vastu. Deklaratsioonis on selgesti öeldud, et valitsus tahab töid korraldada. Muidugi tuleb selle kõrval neil aegadel, kus tööpuudus eriti terav, omavalitsuste kaudu ka hädaabitöid korraldada. Raudtee-ehitustöid ei ole igatahes mõeldud hädaabitöödega teha. Et see on põhjendamatu eksiarvamine härra Pesur'i poolt, näitab juba see asjaolu, et need tööd ongi juba välja antud eraettevõtjatele. Hädaabitöid ei saa aga eraettevõtjate korraldada anda. Nemad teevad neid töid normaalselt korras, nagu iga muud tööd, mida eraettevõtjad korraldavad.

Samuti ilmne eksitus on ka see, kui härra Pesur arvab, et põllumajanduse tollide alandamisega valitsus tahab oma maa toiduaineid kalleiks ajada ja tööliste kättesaamatuks teha. Toiduained meil väljaveotollide alla ei kuulu. Kõneledes väljaveotollide vähendamisest ja alandamisest on mõeldud eeskätt lina, ja ka härra Pesur ei saa vististi tunnustamata jätta, et lina toiduaine ei ole. (Naer.)

Kuulates kõnelejaid tein omale märkusi ja püüdsin tähtsamaid punkte neist arvustustest üles märkida, et neile reageerida. Kui ma olen vast midagi vahele lasknud, siis palun selle üle mitte pahandada. Kui ma olen kogemata mõne arvustava märkuse puudutamata jätnud, mida oleks vaja olnud käsitada, siis olen ma valmis ka neid punkte veel selgitama.

Vaheaeg kl. 19.25 min. — kl. 19.55 min.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Voiman'ilt on tulnud liht ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, läheb päevakorras edasi.“

K. Kornel (rhv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Riigivanem paneb rahvaerakonnale pahaks, mispärast rahvaerakond välja astus deklaratsiooni arvustajana.

Ma arvan, et siin on tegemist arusaamatusega. See on õige, et meie pidasime Teiega, härra Riigivanem, läbirääkimisi valitsuse moodustamise asjas, kuid Teie põhilased olid palju lühemalt kirja pandud kui deklaratsioonis. Teie teate väga hästi, et nii mõnegi punkti kohta lahkuminekuid oli, mida kirjalikult teatasime, ja siis alles otsustasime, et selle põhjal enam-vähem võib hakata moodustama deklaratsiooni kondikava. Täheandab, teatud lahkuminekuid olid olemas, kuid Teie lootsite leida redaktsiooni, mis vahest võiks rahuldada. Meie teame, et Teil, härra Riigivanem, pärast väga palju aega kulus, enne kui valitsuse deklaratsioon lõplikult välja kujunes. Vaadake, see viimane viimistlemine oli see, mis kogu sellele asjale ta ilme annab. Teie olete muusikaarmastaja, teate väga hästi, et toon teeb muusika. See oli toores materjal, mille põhjal meie rääkisime, ja sellepärast ei ole mingit põhjust imestada, kui meie leidsime põhjuse, et tulla arvustama deklaratsiooni, seda enam, et meie läbirääkimistest välja langesime ja neid lõpuni ei saanud pidada. Sellepärast langevad need etteheited ära, kuna need märki ei taba.

Teie, härra Riigivanem, olete pahane minu parteikaaslase Kerem'i üteluse pärast: sotsialistid on varemalt kapitali vastu võidelnud, nüüd aga tulevad väliskapitali ja teisi kapitale kaitsma! Selle üteluse mõte võis ainult järgmine olla: meie oleme näinud, et sotsialistid tihti süüdistavad ettevõtjaid kasuahnitsemises. Selge aga on, et majanduslikud ettevõtted ülejääki peavad andma, muidu ei investeerita enam kapitali. Meie näeme välismail, et isegi töökonfliktide korral ka sotsialistlikud lehed väga asjalikult arutavad küsimust, kas ettevõtete ülejääki sedavõrt väike on, et palgakõrgendust ei võimalda. Meil aga heidetakse tihti harilikul ajal ettevõtjatele kasuahnitsemist ette. Ja neid etteheiteid ei ole tarvis kaugelt otsima minna, neid leiame just, härra Riigivanem, selle lehe veergudelt, kelle peatoimetajaks Teie olite.

Sarnaseid huupi etteheiteid tuleb kapitali vastu vaenulikkudeks pidada. Ja just see võõrastav nähtus ongi minu parteikaaslase Kerem'i üteluse aluseks.

Siis olite, härra Riigivanem, pahane rahvaerakonna kõneleja peale tema üteluse pärast, et deklaratsioon oleks pidanud konkreetsem olema. Ma pean ütlema, et praeguse deklaratsiooni hea külg on see, et see nii lühike on, kuid see oleks võinud oma lüheduse juures tõesti konkreetsem olla. Pean tähendama, et ma olen Teis vähe pettunud, sest enne deklaratsiooni kokkuseadmist öeldi mitmel poolt, et vaadake, härra Rei esineb väga lühikese ja

konkreetses kavaga. Oleks öeldud, et need ja need seaduseelnõud tahab valitsus läbi viia, neil ja neil alustel. Oli heameel, et saame ükskord lahti igavatest ja mõttetuist lausetest deklaratsioonidest, mis igakord korduvad. Ma pettusin ja mul on sellest väga kahju. Pean ütleva, et mulle ei meeldi see, mida meil üldse esitatakse deklaratsiooni näol. Ja väga võimalik, et tulevikus, kui õpime aega rohkem hoidma, on kõige mõistlikum teatav deklaratsiooni kondikava ära trükkida ja seda siis igakord mõne tarviliku sõnaga täiendada. Praegusel viisil meie kaua edasi minna ei või. Kui tahame valitsusele rohkem asjalikku pinda anda ning tõsisemat ilmet juba ta ametisse kutsumise ajal, siis peame kindlasti teadma, mida valitsuse kavade oodata ja mida mitte. Tahaksin puudutada väidet selle kohta, et see nagu liigne nõue oleks olnud, et oleks ligemalt seletatud, kuidas kavatsetakse tööliste palgalusid parandada. See ei ole liigne olnud. On väga suur vahe selles, kuidas palkade tõstmist kavatsetakse liikuma panna. Kas kavatsetakse seda teha sel teel, et tahetakse suurendada töösaamise võimalust uute tööde tekkimisega, mil puhul siis ka loomulikult hakkaksid palgad töökäte suurendatud nõudmise tagajärjel tõusma. Kui see sünnib koos uute turgude muretsmisega meie tööstuse- ja saadustele, oleks see üks rahulik ja loomulik tee palkade tõstmiseks. Või kavatsetakse seda teha sel teel, et palgaalammäärad maksma pannakse, või tahetakse koguni kõiki palku ette kirjutada — ja see on juba hoopis isemuusika. Seda on püütud ka mõnel pool teha, aga see ei ole just häid tagajärgi andnud.

Siis kiriku ja riigi vahekorra korraldamise kohta, milles selgusetus valitseb. Härra Riigivanem, Teie oma parteikaaslane härra Voiman hüüdis vahele siis, kui kristliku rahvaerakonna ridadest öeldi, et valitsus on lubanud kirikumaa eest tasu maksta, et nemad, sotsialistid, seda lubanud ei ole. Teie, härra Riigivanem, kuulute ometi härra Voiman'iga ühte rühma! Kellel siis nüüd õigus on, kas Teil või härra Voiman'il? (Vahelhüüe Riigivanem A. Rei poolt.) Kui kõik nii olenemas ja kõikumas, siis ärge imestage, kui ütleme, et siin selgusetus on valitsemas. Ja muud meie selles asjas öelda ei olegi tahtnud.

Mis puutub sellesse etteheitesse, nagu oleks minu parteikaaslane härra Kerem, kui arutusel oli linna ja alevi maade korraldamise seadus, kristlikule rahvaerakonnale püüdnud silmi teha, siis eksite väga! Teate ju väga hästi, et kui eelmises Riigikogus vastav seadus arutusel oli, siis härra Kerem'i samasugune parandus võeti kolmel lugemisel vastu, aga lõpuhääleta-

misel lükati kogu seadus tagasi. Mispärast? Seisukord oli osalt sarnane, osalt lahkuminev praegusest: kristlik rahvaerakond oli siis valitsuses ja rahvaerakond — opositsioonis, nagu praegu. Valitsus aga oli parema tiiva juhitud. Ja kuulda oli, et tööerakond ähvardab kriisi teha, kui härra Kerem'i ettepanek vastu võetakse. Siis jäi kaks kristliku rahvaerakonna tegelast leigeiks, jäi erapooletuks, ja valitsus oli päästetud. Kas praegu ka nii sünnib, seda näitab tulevik. Nii siis on ütelnud, nagu oleksime meie kristlikule rahvaerakonnale silmi teinud, täiesti põhjendamata.

Meie rõõmustame väga, et tööerakond tahab kristlaste vastu leplik olla. Kuid tuletagem meelde aegu, kui oli usuõpetus rahvahääletamisel. Missugused kibedad artiklid ja kirjutused siis ilmusid tööerakonna lehe veergudel. Muidugi mõista, teie olete nüüd oma meelt muutnud, ja teie rühm on usupuhastaja ossa sattunud. See meelemuutus oma värvi poolest on silmatorkav ja huvitav. Ja selle amplituudi juures, mis tööerakonnas valitsemas, loodame, härra Anderkopp, kõige paremat. (Sagedased vahelhüüded keskel.)

Üks ütelnud, mis vähestest Riigivanema vastuvaidlustest on rahuldanud, on see, et härra Riigivanem ütles, et välispoliitikas mingit murrangut ei tule. Selle üle rõõmustame meie sellepärast, et murrangu tegemine oleks võinud võibolla valitsusele enesele saatuslikuks saada. Peale selle kriipsutamise alla härra Riigivanema lubadust, et hoolekande seaduste teostamisel rehkendatakse ja arvestatakse meie riigikassa kandejõuga, ja et siin eriti raskel ajal ei hakata laiutama. Seda peame väga tähtsaks, seda enam, et meid juba mõned uued tööhoolekandeministri sammud ja kavatsused mõtlema panevad. Need sammud kõnelevad teist keelt, kui tõendas härra Riigivanem. Meie loodame, et Teie oma kindla käega kõik kavatsused, mis käivad üle riigikassa kandejõu, tagasi hoiate.

Lõpuks peatun selle juures, millega härra Riigivanem oma kõne algas. Nimelt pidas ta tarvilikuks tähendada, nagu oleks rahvaerakond puht isiklikkudel motiividel valitsusest eemale jäänud. Kahjuks ei ole see nii. Lubage Teile meelde tuletada üht asja, härra Riigivanem. Kui asi niikaugele oli jõudnud, et Teie tarvilikuks pidasite mind informeerida valitsuse isikliku koosseisu asjus, ja kui Teie oma kavatsusest teatasite, kutsuda härra Kerem sõjaministriks, siis ütlesin selle peale, et meie rühm vist ei näeks seda heameelega, kui selle ministeeriumi juhtimisel vahetus tuleks. Ma pean ütleva, et Teie neist väidetest aru saite, mis ma ette tõin, ja pidasite enesestmõistetavaks, et härra Kerem peab oma kohale

jääma, ning hakkasite küsima, keda siis sõjaministriks panna. Jah, ma saan aru, et palju raskemasse seisukorda asetab Teid rahvaerakond sellega, kui ta veto õigust tarvitab ühe valitsuse liikme vastu. Ma pean ütleva, et rahvaerakonnal ei olnud seda kerge teha. Erakond teadis väga hästi, et etteheiteid hakatakse tegema. Ja ajal, kus etteheiteid kerge käega tehakse, ei ole sugugi armas neid kuulda. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Teie hindate seda seisukorda, et rahvaerakond tõsisel ajal tõsise sõna julges öelda. (J. Voiman, stp: Missugune see tõsine sõna siis oli?) Härra Voiman, Teie teate, et meil on praegu eriti raske aasta. Ja siis teame ka väga hästi ja on selge kõigile, et headel aastatel on kerge valitseda ja rasketel aastatel raske valitseda. Härra Anderkopp lööb raske aasta peale käega. Meie ei saa aga selle peale käega lüüa ja teame, et raske aasta paneb rasked kohustused valitsusele. (J. Voiman, stp: Ja sellepärast panitegi putku.) Igatahes viisakas seltskonnas ei lasta ennast kangelasena paista ja teist armetuna. Sellepärast arvan, et see ütetus väike eksitus oli. (J. Voiman, stp: Oi, ma võin veel seda korrata.)

Meie pidime selle raske sammu astuma sellepärast, et nõrgavõitu valitsuse koosseis eriti raske aasta jaoks kuidagiviisi soovivat ei oleks.

Meil tihti kaevatakse, et valitsused ei suuda küllalt tugevad saada, seda tõsisem on see küsimus raskel ajal.

Küsimus on seda tõsisem, et meil viidi Vabariigi Valitsuse kujundamise korras läbi ministeeriumide arvu vähendamine, ja sellega on mitmele ministrile kaks ametit veeetatud. Nii on näiteks majanduseministril raskel majanduseaastal kaks ministeeriumi juhtida. Meie teame ka, et teade ajalehtedest läbi käis, kuidas üks valitsuse liikmetest, kellel kaks ministeeriumi juhtida, enese peasjalikult ühe ministeeriumi juhiks peab, kuna teises ministeeriumis hea abi olevat. Mul on tunne, et see teataval määral lõhnab vaesusetunnistuse järele. (K. Ast, stp: Härra Kornel, see on üks tühi jutt, mis Teie praegu räägite!) Seitsme ministeeriumi seadusearutamisel juhtisime sellele tähelepanu, et ministeeriumide arvu vähendamise tagajärjel ministeeriume ametnikud juhtima hakkavad. (A. Anderkopp, tüer: Seal on rahvaerakond väga armetut mängu mänginud!) Siis on nüüd see hädaohut juba päevakorral, nii et meile juba praeguse valitsuse lühike iga on andnud õiguse selles asjas. Ja vaadake, härra Anderkopp, kuikaugele meie selles asjas peame välja jõudma? Ma arvan, kauge-

male on raske jõuda. Ja sellepärast, härra Anderkopp, kui Teie vaikselt oma toas istute, nii oma hingega üksi, ja mitte selles õhkonnas, kus nii väga tihti aknast välja räägitakse, — siis vast saate aru meie seisukorrast, et sarnasel tõsisel ajajärgul meie pidime tõsise sõna ütleva. Ja seda meie tegime. Kohtumõistmine selle üle võibolla ei ole kaugel, ja siis näeme, kelle üle kohut mõistetakse ja kelle üle mitte.

7. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Abisekretär **J. Piiskar** (korra kohta): Riigikogu juhatase nimel panen ette, pidada Riigikogu järgmine koosolek homme, kesknädalal kell 5 p. l. (Päevakord prot. nr. 194/26).

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

(Punkt 6. järg.)

Rkl. M. Martinson'ilt on tulnud järgmine ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, tunnistas selle mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

A. Anderkopp (tüer): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Kornel, kui rahvaerakonna esindaja, praegu sõna võttes on kutsunud veel peatuda üksikute väidete juures, mis ta eelkõneleja esile toonud, ja mille puhul mul küll peatuda enam ei tarvitseks. Ma tahtsin aga sel juhul tähendada, et rahvaerakond on ise oma muutlikkude seisukohtade tõttu enese osanud praeguse valitsuse koalitsioonist välja tõrjuda ja oma sarnase talitamise tagajärjel on ta sellest loomulikult ka emale jäänud.

Mis mind aga sundis mõne sõnaga siiski küsimuste juurde tagasi tulema, mida härra Kornel puudutas, on nimelt seitsme ministeeriumi küsimus, mille põhimõtte alusel uus valitsus loodud, ja millest rahvaerakond tahab järeldada, et see õige põhjus on, mis pärast ta valitsuse koalitsioonist emale jäänud. Sellejuures katsutakse selgeks teha, et uue valitsuse esimesel päeval on selgunud, et see põhimõte niisugune on, mis end kaitsta ei lase, ja mis kõrvale tuleb heita. Ma lubaksin enesele sellepärast mõne sõna rahvaerakonnale öelda. Asi seisis selles, et... (K. Kornel, rhv: Palun sõna!) seitsme ministeeriumi küsimus ei ole meie erakonnale ja ka Riigikogu enamusele uus küsimus ja on Riigi-

kogus ja väljaspool kõne all olnud pikki aastaid. Küsimus ei seisa üksi selles, et meie 3 ministeeriumi kokku tõmbame ja sellega siis ka mõne ministri palgad kokku hoiame, vaid meil on siin eeldus palju suurem: meil on uus reaalne alus valitsuseparaadi ümberkorraldamiseks. Sellest seisukohast välja minnes oleme selle seaduse läbiviimist pooldanud. Kui omalajal Riigikogu selle eelnõu komisjoni andis, kes seda küsimust omalpoolt kaaluma pidi, siis oli rahvaerakond arvamisel, et see ministeeriumide koondamise põhimõte õige ei ole, ning siis oli rahvaerakonna esindaja see, kes komisjonis püsti tõusis ja sealt ära läks öeldes, et tema sarnast tööd teha ei saavat. Hiljem tuli uus esindaja, see oli J. Tõnisson'i valitsuse loomise ajal, kes asus seisukohale, et seadus tuleb vastu võtta, ja oli selle vastuvõtmisega nõus. Ja eelmise valitsuse deklaratsioonis leiamegi selle põhimõtte, mis rahvaerakonnale siis juba vastuvõetav oli, aga mille vastu härra Kornel praegu jälle vaidleb. Vahepeal, kui eelnõu siseministeeriumist Toompeale tuli, on küsimus arutamisel olnud asutuses, kus eelnõusid lõplikult välja töötatakse, see on valitsuses, ja seal on rahvaerakond juba oma kolmanda seisukohaga välja tulnud. Nimelt on seal valitsuse juht öelnud, et tema ei olevat see, kelle käsi sellele eelnõule alla kirjutab. Läks mõni aeg edasi, rahvaerakond läi neljanda seisukoha, ja seaduseelnõu esitati Riigikogule ometi valitsuse poolt. „Postimees“ võttis omakorda viienda seisukoha, kus ta sarnase eelnõu eest hoiatas. Riigikogus oli kuulda hiljem, et rahvaerakond kava siiski pooldab, ja see on kuues. See, mille härra Kornel praegu ette tõi, on siis juba seitsmes seisukoht.

Ma olen siinkohal mõned näited ette toonud rahvaerakonna kõikumisest. Olin sunnitud seda tegema selleks, et näidata, kuidas mõni erakond, kes nii haledal kombel valitsusse tulemise ja sellest väljajäämise vahel on komberdanud, julgeb avalikult tõendama tulla, et teised on need, kes oma põhimõtteid on muutnud, iga kahe nädala tagant uusi seisukohti on võtnud. (K. Kornel, rhv: Kus seitsmes meelemuutus jäi?) Teie oma oligi seitsmes.

K. Kornel (rhv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Teie võite nüüd päris erapooletult hinnata härra Anderkopp'i esinemist, ja Teil peaks tunne olema, et see üks sõnade keerutamine on, millel alust ei ole. Kui Teie olete lugenud „Postimeest“, siis peate Teie teadma, et rahvaerakond ei ole kunagi seitsme ministeeriumi seadust pooldanud, ei ajalehes, ega ka mujal. Ja ei ole meie

erakonna juht valitsuse eesotsas olles seda pooldanud. Meie oleme küll pooldanud, et meie asutused tulevad ümber korraldada ja koosseisud kokku tõmmata, aga et just õnnelik arv seitse see peaks olema, mis meie ministeeriumide arvu ära määrab, sellest ei ole meie aru saanud. Sellepärast ka need härra Anderkopp'i poolt ettetoodud etteheited rahvaerakonna meelemuutuste kohta on üks tühi sõnade keerutamine, millel alus puudub.

Meie kardame just seda, et selle seaduse läbiviimisega seda, mis kätte tahetakse saada, nimelt ametnikkude kokkutõmbamist, kätte ei saada, vaid just vastuoksa — seda kokkutõmbamist raskendatakse.

Ma tuletaksin Teile veel meelde, et mõni aeg tagasi korraldas „Postimees“ vastava ankeedi selle küsimuse kohta. Oma arvamist avaldasid meie tuntumad majandusetegelased, ja nende ühine arvamine oli, et see seadus midagi ei anna.

Siin on meil põhjanev lahkuminek tööerakonnaga. Jah, meie saame küll aru, mis pärast tööerakond selle kavaga tahtis välist tähelepanu enesele juhtida. Selle efekti sai ta kätte, aga et asi iseenesest selle läbi oleks võitnud, selles on põhjust kahelda.

Mis puutub sellesse härra Anderkopp'i ütelusse, nagu oleks rahvaerakond ise süüdi, et ta valitsusest eemale jäänud, ja nagu oleks rahvaerakond valitsuses olles nii haledasti tegutsenud, et härra Anderkopp'i silmad vett jooksmata pannud, — siis, härra Anderkopp, kui Teie arvate, et maailm tööerakonnaga algab ja lõpeb, siis eksite Teie väga.

Meie mõistame Teie kui noore juhi auahnust, saame sellest aru, aga et Teie oma ebaviisaka ütelusega saaksite ühele vanale erakonnale kahju teha, — seal Teie eksite rän-gasti.

A. Anderkopp (töer) (fakt. märk.): Jätame auahnusejutud parem natuke kõrvale. Mina ei ole kuskile tükkinud ega ühtki kohta tahtnud, aga teatavasti oli härra Kornel oma erakonnaga see, kes oma inimestele kindlaid kohti nõudis. Mina ei ole midagi kohtade suhtes nõudnud, ja minu erakond ei ole ka midagi nõudnud. Faktilise märkusena sõna võttes tahan öiendada seda osa härra Kornel'i kõnest, mis puudutab rahvaerakonna seisukohta ministeeriumide asjas. Mina ei ole kuulnud, et üks erakond, kes selle küsimuse üles võtnud ja selle ka valitsuse töökavasse võtnud, seda sel teadmisel on teinud, et ta põhimõttelikult ise selle vastu on. Mul oli võimalus rääkida valitsuse juhiga nende põhjuste üle, mis meid sunnib ministeeriumide kokkutõmbamist kaitsma. Peale selle on valit-

suse juht võtnud ka oma kindla seisukoha, mida nüüd härra Kornel eitada tahab. Sellejuures on just mõeldud ministeeriumide kokkutõmbamine seitsme ministeeriumi peale. (Vahelhüüded.) Mina tean seda, sest et meie erakonna poolt mina läbirääkimisi pidasin ja mina seal olin. See kokkuleppe-punkt, mida härra Kornel eitada tahab, on järgmine: „Eri-lise ülesandena võtab Vabariigi Valitsus oma tegevusekavasse valitsuseaparaadi ümberkorraldamise ühes asjaajamise lihtsustamisega ametiasutuste ja ametnikkude ringkonna kindlaksmääramisel, silmas pidades aja ning kulude kokkuhoidu.“

Riigivanem A. Rei: Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu aega kallilt hinnates ei tahaks ma enam pikemalt peatuda üksikute väidete juures, mis rahvaerakonna rühma esindaja härra Kornel ette tõi. Suurem osa neist on niisugused, mille kohta ma oma seisukoha juba avaldasin, ja kui ma tahaksin härra Kornel'i vastu vaidlema hakata, siis peaksin ma kordama. Ainult üht asja pean tarvilikuks puudutada, see on nimelt see, kuidas rahvaerakonna rühm käesolevast valitsusest välja jäi. Põhimõtete suhtes oli meil kokkulepe saavutatud, lahkuminekul tulid vaid siis, kui isikliku koosseisu küsimus arutamisele tuli. Siinjuures pean ma veidi õiendama härra Kornel'i seletusi. Härra Kornel ütles, tema olevat mulle avaldanud, et rahvaerakonna rühm ei näeks heameelega, et härra Kerem läheb sõjaministriks, ja eelistaks tema teedeministriks jäämist. (Vahelhüüde K. Kornel'i, rhy poolt.) Siis jääb mul ainult kahetseda, et neid läbirääkimisi pidasime notari juuresolekuta. Teie ütlesite, et Teil on kaks ultimatiivset tingimust: 1) Teie rühm ei saa nõus olla härra Kerem'i määramisega sõjaministri kohale. (K. Kornel, rhy: Ma ütlesin, et heameelega ei näeks.) Mina igatahes kuulsin nii ja sellekohaselt informeerisin mina ka teisi läbirääkimistest osavõtjaid. (Hulgalised vahelhüüded.) Lõppudelõpuks ei ole aga praegu enam mingisugust tähtsust selle üle vaielda, sest teie seisukoht on vahepeal täielikult selgunud teie häälekandja „Postimehe“ kaudu, kus öeldakse, et rahvaerakond on olnud algusest peale praeguse valitsuse moodustamise vastu. Tema on leidnud, et nii sise-, kui välispoliitiliselt ei ole soovitatav sarnane koalitsioon, kelle juht kuulub sotsialistide hulka. (Vahelhüüde K. Kornel'i, rhy poolt.) Võibolla, et rahvaerakonnal on niisugune mood, et esiti ütleb, et on nõus minema valitsusesse, kuid pärast, et ei ole nõus. Kui minul peaks edaspidi tegemist olema valitsuse moodustamisega, siis võtan ma selle seisukoha teataval määral arvesse.

Teine põhjus, mis pärast rahvaerakond ei leidnud võimaliku olema valitsusest osa võtta, oli see, et tänavune raske aasta paneb valitsusele rasked kohustused peale, ja rahvaerakond ütleb ennast kartvat, et praegune valitsus nende kohustustega hakkama ei saa. On ju niisuguseid inimesi, kel on viisiks pidada teisi nõrgaks ja ennast tugevaks. Ma võin ainult kahetsust avaldada, et rahvaerakond ei pidanud võimalikuks selleks kaasa aidata, et oma osavõtuga praegust nõrka valitsust tugevamaks teha. Kui rahvaerakond tundis enese tugeva olema ja selle koalitsiooni nõrga, siis oleks ta pidanud tugevamat tahet avaldama selleks, et praegusel raskel ajal saaks võimalikult tugevam valitsus moodustatud, ja selleks oleks tema pidanud püüdma sellest valitsusest osa võtta.

K. Kornel (rhy) (fakt. märk.): Faktilise märkusena juhin tähelepanu sellele, et siis, kui rahvaerakond tõsise katse tegi nõrka valitsust tugevamaks muuta, temast härra Riigivanem mööda läks.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Motiveeritud ülemineku-vormeli poolt on 22 häält, vastu 52 häält, seega tagasilükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud.

9. 1928./1929. a. Rahaasjanduse kulude ja tulude lisaelarve ja J. Laidoner: Lu-gupeetud Riigikogu liik-misel. Ma ei hakka ette

kandma selle lisaelarve üksikasju. Lisaelarve on juba komisjonis väljatöötatud kujul kõigile kätte antud ja juurdelisatud seletuskirjas on ka seletatud, mis on selles lisaelarves muudetud ja mis põhjustel. Ma teen ainult mõne lühikese märkuse nende vaidluste kohta, mis olid komisjonis. Kõige esiteks tähendan, et komisjon tänavu selle lisa-eelarve arutamise juures tarvitas rohkem aega kui harilikult. Tagajärg oli see, et komisjon lõpetas oma töö, vähendades lisaelarvet 12.067 krooni võrra. Tegelikult aga seda kokkuhoidu ei tulnud, sest valitsuse poolt oli esitatud üks uus kulude arve, kus ei olnud näidatud vastavaid sissetulekuid, mis loomulikult tuli lisaelarve kärpimise arvele. Sellepärast lõpuks andis komisjoni töö kokkuhoidu 2.600 krooni. Ei saa öelda, et see on suur summa. Mis puutub lisaelarve sisusse, siis on selles kolme liiki kulusid. Esimesed on niisugused, mis on tingitud sellest, et peale põhieelarve esindamist

on välja antud uusi seadusi, kus on ette nähtud vastavad kulud, ja loomulik, et nende seaduste täitmiseks on tarvis kulusid. Nende vastu vaielda ei saa. Teised on niisugused kulud, mis olnud ettenägematud. Ma toon tüübilise näitena ikalduseküsümuse, ikalduse all kannatajate toetamise. On aga ka veel teisi niisuguseid kulusid. Ka nende vastu oli komisjonis raske vaielda. Seal võis vaielda ainult summa suuruse asjas. Peab ütleva, et lisaeelarves on veel kolmas liik kulusid, ja need on niisugused, mida oleks võinud väga hästi ette näha, mida ei oleks üldse pidanud lisaeelarve korras küsitama. Igas ministriumis on sarnaseid kulusid, mõnes vallasvara muretsemiseks, nagu mõni tool ja laud, teises jälle perekonna-abiraha suurendamine. Imelikul viisil on kõigis ministriumides peaaegu nõutud summasid perekonna-abirahaks. Samal ajal loeme aga, et lapsi sünnib vähem ja ikka vähem. Millest on siis niisuguste kulude küsimine tingitud? Sellest, et põhieelarves ei ole õieti arvestatud, on seal võetud liiga väikesed summad, kus need oleksid pidanud olema suuremad. Ma juhin sellele nähtusele tähelepanu sellepärast, et lisaeelarvesse on need summad sisse kalkuleeritud, ja seletuskirjas öeldakse, et need on väikesed kulud. See on väga halb seletus. Need kulud on küll väikesed igas üksikus ministriumis, aga kokkuvõttes annavad need väga suure summa. Kui meie tulevikus niisuguseid summasid otsekohe põhieelarvesse sisse ei kalkuleeri, vaid neid nõuame pärast lisaeelarve korras, on see enesepetmine. Niisugused summad peaksid kõik põhieelarves olema. Ma toon ühe teise näite. Näiteks Eta'le harilikult iga aasta on läinud toetuseks 2 miljonit marka, tähendab 20.000 krooni. Põhieelarvesse on vastu võetud 15.000 krooni, loomulikult tuleb lisaeelarves juurde küsida. Aga selle tõttu ei saa meie millalgi selgust, kui suur peab meie eelarve olema. Põhieelarve kokkuseadmise juures peaksime tulevikus summad nõnda kalkuleerima, et nendega läbi saab terve aasta. Minu arusaamise järgi, ma olen paar korda juba põhieelarve juures aruandjaks olnud, ministriumid küll sellega mingisugust kasu ei saa, kui nad vähem sisse kalkuleerivad, ei too kasu ka see, kui rahaministrium kärpimisi ette võtab, sealjuures teades, et ta ikkagi rohkem välja andma peab.

Ma juhin tähelepanu veel ülejääkidele. Peab tunnistama, et komisjon oma töös leidis siiski võimalusi üht või teist väljaminekut vähendada, ja lõpptulemusena oli kokkuhoid vist 85.000 krooni. Tekkis seisukord — mis sellega teha? Härra Pool tegi ettepaneku, jätta see riigikassasse, sest on ju loomulik, et meil tuleb järgmine uus lisaeelarve, kus nõutakse

kulusid, kuna tulude saamine väga kerge ei ole. Ja imelikul viisil toetasid seda ettepanekut põllumehed — opositsiooni suurem rühm — kuna koalitsiooni rühmad seda ei toetanud.

Mis puutub sellesse, kuhu läksid kokkuhoidud, siis on seda raske öelda. Ühed ütlevad, et lisaeelarve on otstarbekohasem, teised ütlevad, et see seda ei ole, kuid ma loen tarvilikuks ette kanda mõned arvud. 10.000 krooni läks selleks, et valitsus esitas eelarve arutamise ajal ettepaneku, määrata 10.000 kr. töötatööliste toetamiseks. Ma pean siin avaldama oma isikliku seisukoha ja ma arvan, et seda ettepanekut komisjonis vähe arutati. See läks ettepanekuna läbi. Pean ütleva, et meie rühm, ja ka mina isiklikult ei ole kunagi toetanud toetuseandmist töötatöölistele, vaid neile peaks tööd muretsetama. Seletati küll, et tööd ei saavat muretseta. Pean ütleva, et seda peaks alati saama, ka kõige metsatagusemas külas on tööd leida, kui aga raha selleks on. Näiteks teed on meil paljudes kohtades läbipääsematud ja teedetegemist võiks ju igalpool korraldada. Ei ole niisugust kohta meil, kus tööd ei leiduks.

Põllumeeste rühma poolt oli tehtud ettepanek, määrata ikalduselaenu fondi suurendamiseks 30.000 krooni. Komisjon määras selle summa eeltööde tegemiseks külmetusmaja ehitamiseks. Peab ütleva, et tõsteti üles küll küsimus, et eeltöödeks on juba summad kulutatud, vist 20.000 krooni, kuid seletust selle kohta ei antud, ja minule jäi asi selgusetuks. Seletati ja öeldi, et olevat kulutatud see summa kuskil teises kohas eeltööde tegemiseks. (A. Laur, as: Tema jooksis kinni.) Igatahes ei saadud selgust, kas on see summa kulutatud või mitte. Teisest küljest öeldi aga, et praegu olemasolev külmetusmaja olevat tühi, sest see ei olevat otstarbekohane, ei vastavat oma ülesannetele. See on jällegi maitseküsimus: üks erakond arvab, et uue ehitamine on tarvilik, teine erakond leiab mittetarviliku olema.

Nii et, kokkuvõttes ma toonitan, suurt kokkuhoidu selle lisaeelarve arutamise juures ei saavutatud. Kas see on otstarbekohasemalt jaotatud või halvemalt, seda on raske öelda.

Üks suurem kärpimine tehti: nimelt oli valitsuse poolt ettepanek toetuseraha määramiseks 35.000 krooni aktsiaselts „Eesti Marmorile“ Kihelkonna ligidal Jaagurahu sadamaisilla laiendamiseks, et see sild teha niisuguseks, et seda võiksid tarvitada kõik Saaremaa elanikud. Komisjonis kärbiti see summa. Kas see otstarbekohane on, ei tea, Saaremaa esindajad ütlevad, et ei ole otstarbekohane. Komisjoni enamus aga kärpis seda, ja selle tõttu on selle summa võrra kokku hoitud.

Siis tahaksin veel ühele asjale tähelepanu juhtida, mis ka komisjonis kaunis suurid vaidlusi tekitab, see on mingisugune fond põllutöoministeeriumis.

Läinud aastal, kui eelarve arutamise juures olid läbirääkimised fondide kohta, öeldi, et neid on 103... (Vahelhüüe keskelt: Teie ütlesite, et 108, aga kui palju neid praegu on, seda ei tea.) Igatahes oli neid üle saja. Mõned olid väga väikesed, ja neist rääkides naersid mõned rahvasaadikud nende üle. Nüüd selgus, et on üks fond, mis tekkinud inventari müükide vaherahadest. Räägiti, et see fond olla üle 900.000 krooni, ja selle kohta nõuti aruannet, mis sellega on tehtud. Siis tehti selle üle nalja, pahemalt poolt tähendati, et see olla käsi-pank j.n.e. Siis küsiti, kuidas selle fondi seisukord on. Põllutöoministeeriumi esindaja kui ka riigikontrolli esindaja lubasid selle kohta seletust anda. Riigikontrolli esindaja järgmisel koosolekul seletas, et tema teades see fond olla inoffitsiell teate või erateate järgi 1 miljon krooni. Kui temalt küsiti, mispärast siis erateate järgi, kas teil siis offitsiell teadet ei ole, sest põllutöoministeerium on iga aasta selle kohta esitanud aruande, siis põllutöoministeeriumi esindaja teatas, et see fond ei olevat veel revideeritud. Kui küsiti, mispärast siis revideeritud ei ole, siis vastati, et nemad võivat revideerida alles siis, kui on nende aruande juurde esitatud ka vastavad tõendavad dokumendid. Et niisuguseid dokumente fondi kohta veel ei olnud esitatud, siis ei olnud fondi ka veel revideeritud. Rohkem ta seletusi ei andnud, nii et jäigi lahtiseks küsimus, kuidas selle fondiga praegu on. Igatahes on see rahaasjanduse komisjonis ette kantud. Järgmisel koosolekul, kus riigikontrolli esindaja lühikese teadaande tegi, põllutöoministeeriumi esindaja oma seletust ei andnud. Nii jäigi see fondiküsimus lahtiseks.

Mina teisi kõiki niiöelda vaidlusi, mis ette tulid, ei hakka kandma ette, vaid tähendan ainult, et need seletused, mis komisjoni asjaajaja poolt protokolleeritud, on ka kantud ette siin seletuskirjas, kuid tähendati veel rahaministeeriumi esindaja poolt, et tuleb veel üks lisaeelarve ja ei tule kolme. See on hea, kui saame läbi kahega, aga kõige parem oleks see, kui ühtki ei oleks, või ühegagi läbi saaks. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Seda küll ei saa!) Ühega saaks läbi, aga veel juhiks in tähelepanu sellele, et tarvilikuks pean nende kuludega, mis eelarvesse kalkuleeritud — ja neid tuleks niipalju kalkuleerida, kui teada on — tingimata ka läbi ajada, et ei tuleks sarnaseid juhte, kus on vaja osta juurde mõnda lauda või tooli, et siis

jälle lisaeelarveid tehakse. Oli ka niisuguseid asju, mis väga hästi võis edasi lükata kuni põhieelarveni, ja seda ka komisjon tegi. Kui ministeeriumil on korraline eelarve, siis peaks sellest kinni pidama ja mitte ülekulutusi tegema. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Nende kohta ma ei räägi. Mis seaduses ette nähtud, neid komisjon ei muutnud, ja nende kohta ei tehtud kellelegi etteheiteid.

See oleks lühike kokkuvõte ja märkused käesoleva lisaeelarve puhul. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, lisaeelarve I lugemisel vastu võtta.

J. Teetsov (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva lisaeelarve juures sõna võttes tahtsin peatuda peajasjalikult erakorraliste kulude, teedeministeeriumi osa, peatükk IV juures. Vabariigi Valitsuse poolt esitatud lisaeelarvesse oli sisse võetud toetus aktsiaselts „Eesti Marmorile“ Jaagurahu sadamaisilla ehitamiseks, kuid... (A. A. N d e r k o p p, t ö e r : K a s t a h a t e s e l l e s i s s e v ö t t a ?) eelarve-komisjon on selle summa kustutanud. Mulle paistab, et eelarve-komisjon ei ole siin küllalt otstarbekohaselt talitanud. See oli tänavu kevadel, kui Riigikogu poolt vastu võeti rannasadamate ehitamise kava, jäeti sealt välja Kihelkonna sadam põhjusel, et „Eesti Marmor“ ehitab seal lähedal Jaagurahu sadama, ja sellepärast ei olevat tarvidust riigil omalt poolt hakata ehitama teist paralleelsadamat. A.-s. „Eesti Marmor“ on ehitanud sadama oma kivi väljaveo tarvis ja sellepärast ei ole sild reisijate ja kaubaveoks küllalt kohane. Et võimalik oleks Kihelkonna sadama kaudu ühendust pidada, mis Saaremaal ainuke lahiolev sadam talvisel ajal, siis on mereasjanduse peavalitsusel kavatsus a.-s. „Eesti Marmor“ kaudu see sadam niivõrt välja ehitada, et seal oleks ka võimalik kaupu ja reisijaid läbi vedada. Mina kuulasin vaidlusi selle küsimuse kohta eelarve-komisjonis, kus mereasjanduse peavalitsuse esindaja tähendas, et see ei ole otsekohene toetuseandmine a.-s. „Eesti Marmorile“ vaid a.-s. „Eesti Marmoriga“ sõlmitakse varemalt leping, määratakse kindel ehitusekava, kuidas sild tuleb ehitada, ja kui tema on vastavalt lepingule tööd teinud, siis antakse temale veel lubatud summadest see toetus välja. Nii ei ole siin tegemist otsekohese toetuse andmisega a.-s. „Eesti Marmorile“, vaid Jaagurahu sadamaisilla ehitamisega. Mina leian, et sellepärast ei saaks siin põhjust olla selle summa tagasilükkamiseks. Et meil Saaremaal Kihelkonna sadam hädatarvilik, sellest on varemalt mitmel korral siin Riigikogus räägitud. Saaremaa elanikud saa-

vad välisilmaga ühendust pidada ainult sadamate kaudu. Suuremalt osalt kõik Saaremaa sadamad seisavad talvel 5—6 kuud kinni, aga Kihelkonna lahes on alati, aasta ringi vaba vesi, ja kui sinna sadam ehitatakse, siis avaneb võimalus aasta ringi Saaremaa elanikkudel välisilmaga ühendust pidada. Eriti raskelt on mõjunud Saaremaa rahva majandusliku elu edenemise peale see asjaolu, et neil on seni liiga halb ühendus olnud. Nad on sunnitud alati oma saadusi odavalt turule saatma, aga kõigi tarbete eest, mis nad endale muretsevad, jälle kallimat hinda maksta. Saaremaa on kapitalikehv maakond, ja sellepärast ei ole kaupmeestel ja äridel võimalust sügisesel ajal kaupu terve talve jaoks sisse osta. Nad on sunnitud tihti üle 150 versta, Haapsalust ja Ristilt, hobustega kaupu vedama. Arusaadav, et sellejuures lähevad kaubahinnad kõrgeks, ja tarvitajad peavad selle kõik kandma. Põllumehed tarvitavad oma loomadele jõutoitu, aga terve talve jaoks tagavaru sügisel kokku osta, see on neil täiesti võimata, sest puudub raha. Kuid kauge maa tagant kalli transpordi tõttu talvel ei saa nad loomadele jõutoitu muretseda, ja selle tõttu kannatab piimakari jõutoidu puudust. Ka seemnevilja, millest tihti puudus, ei saa Saaremaa põllumehed sagedasti õigel ajal kätte sellepärast, et kevadel, külvialajal on veel senised sadamad jään ja maadmoöda 150 versta tagant seemnevilja transporteerimine läheb kole kalliks. Niisamuti ei saa õigel ajal kätte kevadel kunstpõllurammu, kui see kord Saaremaale jõuab, siis on põllumehel põld ammu külvatud. Need asjaolud tingivad, et Saaremaal peaks olema sadam, mille kaudu seal võimalik ühendust pidada aasta ringi, ja selle järeldusel avaneks siis võimalus Saaremaa rahval paremini majanduslikult edeneda. Neil kaalutlustel leian, et eelarve-komisjon ei ole küllalt otstarbekohaselt talitanud selle summa kustutamiseks.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin tuleks uuesti see küsimus kaalumisele võtta, summa leida ja üles võtta eelarvesse, et lähemal ajal avaneks võimalus Kihelkonnal Jaagurahu sadamasild nii välja ehitada, et seda võiks tarvitada reisijate- ja kaubaveoks.

Eelarve teisel lugemisel teen selleks vastava parandus-ettepaneku.

A. Kerem (rhv): Toetades täiel määral eelkõneleja ettepanekut, ei ole mul põhjust enam selle küsimuse juures peatuda.

Peale selle aga tahaksin ma tähelepanu juhtida veel teisele paragrahvile, mis kokkukõlas esimesega, nimelt maanteede ja sildade ehitamise summasid on ka umbes ühe miljoni võrra vähendatud ja niipalju, kui mina kuulen,

on siin maha tõmmatud ühendusteeosa, mis kavatsatud ehitada suurelt maanteelt Jaagurahu sadamasillani. See summa tuleks eelarvesse uuesti üles võtta. Kui Jaagurahu sadamale ja sillale juurdepääsuteed ei ehitata, siis on igasugune võimalus võetud jääjal Saaremaale kaupu saata.

Teine küsimus, mis eriti silma torkab, ja mida toetada tahaks, oleks Peipsi veepinna reguleerimise küsimus. Komisjon ei ole pooldanud eelmise valitsuse kavatsust, et lisaeelarve lisana terve programm otsustada. Nüüd on esitatud uus seadus, ja nähtavasti on komisjon siiski sisuliselt seisukohale asunud, et Peipsi veepinna reguleerimine tuleb tõsiselt käsile võtta, ja rahvaerakonna rühm tahab kõik teha, et see töö võimalikult kiiresti edeneks.

Muu hulgas võin ette tuua ühe joonistuse, kus on rukkisaaki ja Emajõe veepinda katsutud näitlikult kujutada. Siit näeme, et kui Emajõe veepind tõuseb, rukkisaak langeb, ja aastatel, kus veepind langeb, tõuseb rukkisaak. Ei ole minul põhjust käsitada kõiki neid andmeid, mis Peipsi veepinna alandamise tagajärgi ette lasevad oletada, kuid ühte pean tähendama, et need kõik räägivad üht keelt, kui tõsine ja tähtis on selle küsimuse kiire otsustamine. Ja millepärast ma eriti kõnelda tahtsin, on see, et see eriseadus, mis Riigikogusse jõudnud, veel enne jõulupühi vastu võetaks, sest sisuliselt on lisaeelarve arutamise juures selle töö tarvilikkus kaalumisel olnud. Seadus sisaldab ainult ühe paragrahvi ja on puht vormiline asjade lahendamise, mille üle sisuliselt seisukohad selged. Kui see seadus vastu võetakse, siis avaneb teedeministeeriumil töö ettevalmistamise võimalus terves ulatuses. Jääb aga see 15 miljonit siia ripnema ja terve kava otsustatakse edasi lükata, siis on selge, et teedeministeerium midagi ette võtta ei saa, vaid ootama peab jääma, mis pärast öeldakse.

Edasi peab tähendama, et Ikla raudteeosa on sellest eelarvest välja jäänud põhjendustel, et see põhieelarvesse kindlasti sisse võetakse, ja talve tulekul seal töötada niikuinii ei saaks. Kui see põhjendus õige on, et põhieelarvesse see raudteeosa sisse võetakse, siis ei ole põhjust sellekohast ettepanekut teha. Vastasel korral oleks põhjust tõsiselt selle mahakustutamise vastu rääkida.

K. Tonkman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tahtsin üldiselt mõne eelarveosa kohta sõna võtta ja ära märkida need põhimõtted, millest loota tohiks, et valitsus neid ka tõsiselt kaaluks ja edaspidi neid püüaks teostada. Kui palju kordi ei ole Riigikogu kõnetoolilt kõneldud kokkuhoiust, kuidas riigi eelarve juures tuleks toimida, sest rahva maksu-

koorem on juba suur küllalt ja seda veel suurendada, ilma et sellejuures rahva majanduslik jõukus tõuseks, ei ole mingil tingimusel lubatav. Kui aga nüüd seda põhimõtet, mida siin toonitatud, ka käesoleva lisaeelarve juures vaadata, ei ole see kokkukõlas eelnimetatud põhimõtetega.

Lisaeelarve on käesoleval korral kõige suurem, suurem kui ta enne seda olnud. Endised lisaeelarved on kõik väiksemad olnud. Kui lisaeelarvet sisult vaadata, siis selgub, et see majanduslik suun, mis sellele eelarvele tahetakse anda, jätab palju soovida. Kõigepealt tuleks tähendada sellele ebaühtlusele, mis ikka ja korduvalt eelarve-komisjonis üles kerkinud ja mis ministeeriumide vahel valitseb, eriti teede- ja põllutöministeeriumide vahel, ja nimelt jõgede reguleerimise küsimuses. Kuid siin pean ütleva, on selles asjas arvatavasti ka Riigikogu süüdi, sest kui omalajal teedeministeeriumi juurde asutati sisevete büroo, siis ütles põllumeeste rühm selkorral, et ei ole õige, et sisevete büroo teedeministeeriumi juurde asutatakse puht-teaduslikuks otstarbeks, vaid büroo alla tuleks viia ka teine osa, nimelt põllutöministeeriumi kultuurbüroo, kus selkorral maaparandusetöid ja kavu üldkavade juures silmas saaks pidada. Selkorral ei võetud põllumeeste rühma ettepanekut vastu ja kõneldi, et sellest olevat küllalt, et valitsus olevat ühtlane, ja muidugi peab ka töö ühtlane olema. Teedeministeeriumi eelarve arutamise juures tuli avalikuks, et jõe süvendajate ehitamiseks oli ministeeriumile krediit eelarvesse võetud, kui eelarve-komisjonis küsiti, kuhu need jõesüvendajad kavatakse tööle panna, siis seletati, et ühele süvendajale olla kindel koht leitud, aga teisele ei teatavat kohta. (T e e d e m i n i s t e r O. K ö s t e r: N ü ü d T e i e k s i t e l!) Kahjuks ei ole praegu teedeministeeriumi alamkomisjoni aruandja härra Veiler kohal, ta oleks Teile, härra minister, seletanud, et see tõesti nii oli. Teedeministeeriumi poolt esitatud kavades ei olnud ette nähtud, kuhu need tööle pannakse. (T e e d e m i n i s t e r O. K ö s t e r: V ö i n T e i l e s e d a k o h e ö e l d a.) Teie ütlete seda praegu, aga komisjonis ei teadnud seda keegi, kuhu süvendajad pidid tööle pandama. Kuna jõgede reguleerimise ja vee äralaskmise küsimus tähtis, ja eriti valusalt annab ennast tunda käesoleval aastal. Ei tahaks üksikutele konkreetsetele juhtudele näidata, kuigi sellel alal on toimeetatud ebamääraselt, kuid siiski peab ütleva üht, et praegusel korral ei ole näha ühist tööd, kuigi seda on lubatud. On tähtis, et esiteks seatakse valmis kava ja sellele kavale vastavalt süvendatakse jõgesid ja kaevatakse kanaleid. Ei pea aga nii talitama, kui näiteks Raasiku

jõel, kus ülalt lasti vett peale ja all jäid mitme küla põllud vee alla kuni 150 tiinu. Nii näeme, et ei ole ühist tööd, mis tulevikus tuleks läbi viia. Ministeeriumid on jäänud kurdiks ja ei ole selleks midagi teinud.

Edasi on teada, et meil käesolev aasta on põllumajanduslikult väga raske, ja põllutöministeeriumi kogutud andmete järgi on üle 6.000 talu, kelle majapidamine on üle 50% ikalduse all kannatanud. Nende andmete kogumine ei ole küllalt otstarbekohaselt korraldatud, ja need andmed on väga puudulikud, kuid neid puudulikkegi andmeid aluseks võttes selgub üldiselt väga kurb pilt. Selle kurva pildi tagandamiseks või põllumajanduses majapidajate toetamiseks on väga vähe tehtud. Nagu ka eelarvest näha ei kavatsegi valitsus seda suuremal määral teha. Eelarvesse oli võetud valitsuse poolt kõigest 200 tuhat krooni + 950.000 krooni, ja eelarve-komisjon leidis võimalikuks seda summat suurendada 50.000 krooni võrra. Nii siis oleks laenuandmiseks põllupidajatele, kes kannatanud ikalduse all, üldse 1.200.000 krooni. See on niivõrt väike summa, et sellega ei saa palju teha. Kui mitu korda on põllumeeste rühm ja rühma häälekandja „Kaja“ sellele tähelepanu juhtinud, mitu korda on rühma esindaja sellel alal käinud põllutöministeeriumi pool, kuid kõik on jäänud hüüdjaks hääleks. Ikaldus on laialdane, kuid abiandmine sellel alal väike. Põllumeeste rühm ei ole kunagi öelnud, et ikalduse puhul kannatajatele tuleks otsekohe riigikassast toetust anda, kuid põllumeeste rühm on kindlal kujul öelnud, et põllumeestel on õigus odavaprotsendilist laenu saada oma majapidamise jätkamiseks. Meie riik on põllumajanduslik riik, ja siin oleneb kõik põllumajandusest. Kui lasete põllumajapidamise kokku variseda, siis ei saa ka riigi tulevikuväljavaated kuigi roosilised olla. Kui valitsus vabandab rahapuudusega ja ütleb, et selleks riigikassas raha ei jätku, siis on ta selle eelarve juures mitu korda näidanud, et mujale andmiseks on raha olnud. Kui teedeministeerium eelarve-komisjonis kärpimisi tegi, ja põllumeeste rühma poolt ettepanek tehti, neid vabu summasid anda ikalduse all kannatanud põllumeestele, siis hääletati sellest pool maha. (V a h e l h ü ü e A. L a u r i, a s p o o l t.) Kui siin üksikasjalikult seletama hakata, siis viiks see väga pikale ja oleks asjata ajaraiskamine. Kui valitsus ütleb, et ta väga hästi teab, kuidas siin talitada, siis näeme, et üle 40.000 krooni anti mujale ja sinna, kuhu seda sugugi tarvis ei ole. Töötavate küsimus ei tohiks meil enam nii terav olla, kui see seda eelmistel aastatel oli sest on teada, et meil ehitatakse kaht raudteed, ja sinna on igasuguseid töölisi tarvis. Siis ei ole ots-

tarbekohane, et hädaabitöid korraldatakse. Näiteks võtame selle kuulsa Marienberg'i mäe kaevamise küsimuse, mille vastu põllumeeste rühm on alati seisnud. Kui vaatame, mis Marienberg'i mäe mahakaevamine maksab ja mis see tagasi toob, see maksab miljoneid, kuid tagasi ei too sentigi. (Sõjamineister M. Juhkam: Kannatage ikka.) Ma ütlen, härra sõjamineister, seal ei ole midagi ka kannatusega tagasi saada, see on maha maetud raha ja jääb ka sinna. (Vahel hüüe: Maantee!) Maanteedeta meie läbi ei saa, aga Marienberg'i mäe mahakaevamiseta oleksime küll läbi saanud. (Sõjamineister M. Juhkam: Ei oleks.)

Niisuguseid näiteid võib terve rea ette tuua. Nii ehitati läinud aastal Tartu linnale ujula ja nüüd maksab selle esila täitmise üle 2 miljoni senti. (Vahel hüüe keskel.) Niisuguste tööde kohta võiks küsida, kelle päralt need tööd on, mis riigikassa summadega tehakse. Siin on uudsuseks, et linna ülesannete täitmiseks antakse riigikassast raha.

Siis osutus eelarve-komisjonis uudsusena tõesti huvitav asjaolu, nimelt põllutööstusteeriumi käsipank. Seda ei ole enne kuulda olnud, et 100 miljonit senti raha, mida seal kasutatakse ja selle üle ei teata absoluutselt midagi. Vaadake, see on omapärane kord, mis tõesti olla ei tohiks. Kui koondusemehed tõendanud on, et põllutööstusteeriumis alati asjad korras on, küll oleks huvitav kuulda, kuidas nad seletavad seda käsipanga lugu.

Nii näeme, et põllutööstusteeriumis on niisugune olukord tekkinud, et halvemat tõesti ei oska omale ette kujutada. Igateviisi püütakse seal kodanikkude naha peal liugu lasta. Nüüd aga selgub korraga, et ka riigikontrollil puuduvad dokumendid, et üldse seda käsipanka revideerida. Kui meil asjad nii edasi arenevad, siis ei saa enam usku olla põllutööstusteeriumi korralikku asjaajamisse, ja sellepärast julgen loota, et põllutööstusteeriumi praeguse käsipanga üle seletust annab, nii et tarvilikul korral, kui seletus antud, saaksime selle kohta ka seisukoha võtta.

(Koosolekut hakkab juhatama esimees **K. Einbund**.)

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Soots'ilt on ettepanek, koosolek lõpetada.

Aruandja **J. Laidoner**: Mina paluksin küll veel koosolekut jätkata, et saaks ehk eelarve täna võtta vastu I lugemisel.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega

on rkl. Soots'i ettepanek tagasi lükatud.

A. Laur (as): Vanasõna ütleb, et loll võib rohkem küsida, kui kümme tarka vastata. (Naer). Ja sellepärast mina ei mõtlegi härra Tonkman'ile vastama hakata, sest siis peaks vähemalt kümme või rohkem olema, kes talle vastata suudaksid.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Laur, leian et Teie võrdlus on väljenduselt ebasünnis ja teen Teile märkuse.

A. Laur (as): Minul ei oleks midagi öelda selle kohta, kui härra Tonkman oleks nõudnud, et Vabariigi Valitsus peaks selle fondi asjus andma aru, peaks ütleva, millest need summad kogunenud ja milleks need lähevad. Aga härra Tonkman tuli välja ja andis mõista, et see olla mingi koondusemeeste „Käsipank“ ja sellepärast pidavat just eriti koondusemehi huvitama. Kuid asi seisab selles, et neid summasid, mis tekkinud inventari müügist, nagu teada, on kasutatud Vabariigi Valitsuse korraldusel, ja neid summasid on kasutatud tingimata ka tolle Vabariigi Valitsuse poolt, kus Riigivanemaks oli teie oma rühma esindaja, lugupeetud härra Teemant. Härra Tonkman'il on võibolla õigus, et selles asjas peab Vabariigi Valitsus seletust andma, kui ta leiab, et ta võib anda. (Vahel hüüe paremalt poolt: Kelle volinik Teie olete?) Ma ei ole kellegi volinik, ma räägin seda, et mitte meie kui erakondlike tegelaste süü ei ole see, et põllutööstusteeriumis on mingisugune pank, mille üle aru pole antud, vaid see on Vabariigi Valitsuse otsust mööda asutatud ja kasutatakse ka sealolevaid summasid Vabariigi Valitsuse otsust mööda.

Mis puutub sellesse, nagu härra Tonkman tähendas, et eelarve-komisjonis olla need summad tagasi lükatud, mis on ette pandud määrata ikalduseall kannatanuile, siis pean ütleva, et põllumeeste kogude rühm toetas ettepanekut, et ülejäägist kellelegi ei antaks, vaid et summad jääksid riigikassasse. Nad ei olnud mitte need, kes oleksid toetanud ikalduseall kannatanuile antavate summade suurendamist, vaid õieti võeti vastu minu ettepanek, mille järgi seda summat suurendati.

Ma ütlen teile, lugupeetud põllumeeste kogude liikmed, teie hädaldade küll ja räägite nii, nagu oleksid teile põllumeeste hädad südame ligi, kuid ma pean tähendama, et need teil südame ligi ei ole. Kui see tõepoolest nii oleks, et teie kaasa tunneksite põllupidajate hädadele, siis ei asuks teie praegu vastasrin-

nas, siis aitaksite teie vedada Vabariigi Valitsuse vankrit, nii nagu meie. Aga see on teie enda süü, et teie praegu vastasrinnas olete. Sellepärast kõik etteheited, mis puudutavad koonduse tegelasi, on täiesti põhjendamatud ja alusetud.

K. Tonkman (põl) (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata.): Lugupeetud Riigikogu liikmed, mina pean eksiaryamiste ärahoidmiseks tähendama, et kindral Laidoner tegi ettepaneku 138.000 krooni määrata ikalduseall kannatanuile. Eriti just tolle summa jagamine võeti seal ette. Seal taheti veel summasid anda töötatöolistele, nii läks summade jagamine liiga suureks, et sellest ei tulnud midagi välja. Siis tegi rkl. Pool ettepaneku, nähes, et summad jagatakse ära, ilma et midagi üle jääks, motiveerides seda järgmiselt: nähes, et saagijagamisel tahetakse summasid ühte ja teise kohta viia, teen ettepaneku, et summad läheksid riigikassasse. Siis võttis kindral Laidoner ettepaneku tagasi, öeldes, kui rkl. Pooli ettepanekuga summad riigikassasse lähevad, siis sel juhul toetame seda ettepanekut. Praegu tõi asjaajaja selle koosoleku protokollis, kus seisab järgmiselt: „Rkl. Laidoner paneb ette, suurendada erakorralises eelarves ülejäägi arvel: Põllutöoministeerium. Peatükk III. § 2. Laenude andmiseks põllupidajatele looduslike önnestuste puhul — 83.895 krooni, mille järgi see paragrahv kujuneks 290.000 krooni.“ Minu lisaettepanekus oli see kokku 198.000 krooni. (V. Maaker, as: Võtsite tagasi oma ettepaneku.) Meie võtsime oma ettepaneku siis tagasi, kui Teie summasid jagama hakkasite igale poole, nii et põllupidajatele sealt midagi üle ei jäänud.

Aruandja **J. Laidoner** (lõpusõna): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul on vähe juurde lisada vaidlustele, mis olnud. Esiteks Peipsi veepinna alandamise summa juures oli märkus, mis pidi seaduse aset täitma, mis nüüd Riigikogule esitatud. Eelarve-komisjon leidis, et sarnase suure summa ja sarnase suure põhimõtteliku küsimuse äramääramine märkusena lisaeelarve juures kohane ei ole. Peale selle on meil pretseedendit olnud raudteede, sisemiste veeteede, rannasadamate arendamise ja lennuväe seadusega, kus alati on teostatud asja eriseaduse järgi, sellepärast tõmbas eelarve-komisjon märkuse maha, kuna vastavaid summasid eelarves ei kärbitud, vaid need tarvilikuks peeti.

Mis puutub Jaagurahu silla juurde viivasse teesse, siis sel puhul, kui eelarve-komisjonis maha tõmmati toetuse andmine aktsia-

selts „Eesti Marmorile“, siis arvati, et Jaagurahu sillani tee ehitamine enam nii kiire ei ole, sest eelarve-komisjonil oli tendents, lasta nõuda neid summasid, mis vähegi võimalik, põhieelarvega. Mispärast Jaagurahu tee-ehitamise summa maha tõmmati? Eelarve-komisjon põhjendas seda sellega, et ei ole teada, kas selle 3½ miljoniga sadamasild valmis saab, mida ka alamkomisjoni aruandja tähendas, tähendab, ei olnud kindlust. Mahatõmbamise vastu vaidles küll teedeministeeriumi esindaja, seletades, et kui ministeerium seda peaks ise ehitama, läheks see maksma umbes 20 miljonit. Peab ütlema, et eelarve-komisjonis väga suuri vaidlusi selle kohta ei olnud, eelarve-komisjoni enamus pooldas selle mahatõmbamist.

Siis veel fondide küsimus — põllutöoministeeriumi fond. Eelarve-komisjoni vaidluste järgi ei olnud see küll mingisugune erakonna asi, vaid just ümberpööratud. See küsimus tõusis üles sellepärast, et juba mitme aasta eelarvete arutamisel on toonitatud, et niisuguseid suuri fondid, mille kohta aruandeid ei ole esitatud, ei ole üldse. Mina kuulsin sellest fondist küll esimest korda. Võibolla on ka teisi Riigikogu liikmeid, kes sellest midagi ei tea. Minu arvates, kui on tegemist sarnase suure fondiga, peaksid olema selle kohta ka aruanded. (Teedeminister O. Köster: Valesti saate aru.) Aga kõige halvem oli see, et riigikontroll seletas, et need teated on neil teada erateel, et nad teavad sellest fondist erateel. Minule kui Riigikogu liikmele, avaldas see imeliku mulje. Riigikontroll teadis erateel, kuna ta pidi teatama offitsiaalselt.

Eelarve-komisjonis ei olnud need vaidlused sugugi nii ägedad. Paluti teatada, kuidas fondiga on. Ka ei rääkinud eelarve-komisjonis põllutöoministeeriumi esindaja üldse. Oleks ta teatanud, et ei olnud otstarbekohane eriaruannet anda või milleks üldse see fond, siis oleks kõik rahuldatud olnud. Kuid peasisi, mis siin imestama pani, oli see, et riigikontroll teatas, et teated olevat ainult erateel.

Mis puutub ikalduseall kannatanud põllupidajatele laenu andmise fondi küsimusse, siis võin ma täiesti erapooletult seletada. Ma olin ettepaneku tegija. Ülejääki oli 85.000 krooni. Ma tegin ettepaneku, et see ülejääk oleks läinud ikaldusefondi. Aga peale selle tulid mõned teised ettepanekud, ja siis tuli ettepanek mitte minu, vaid härra Pooli poolt, jätta see kõik riigikassasse. Kui ettepanek oli tehtud kokku hoida, siis tegin omalt poolt järelduse ja olin nõus oma ettepaneku tagasi võtma. Enamus härra Pooli ettepanekut ei toetanud. Ainult tööerakond ja põllumeeste rühm pooldasid seda. Ettepanek kukkus läbi,

ja hääletamisele tuli teine ettepanek. 10.000 läks tööliste toetuseks, mitte hädaabitööde korraldamiseks, ja 30.000 läks külmetusmaja ehitamise eeltööde tegemiseks. Mul läks meelest juurde lisada, et see 30.000 määrati eelarve-komisjoni poolt, ilma et valitsus oleks seda toetanud. Harilikult ei ole eelarve-komisjonid seda teinud, vaid see on ikkagi valitsuse poolt esitatud. Pärast lugesin küll ajalehest, et valitsuse soovitus on selleks olemas, kuid oleks siiski korralikum olnud, kui see esitis oleks valitsuse poolt tulnud kohe ja mitte tagantjärele. Sellega loome igatahes korra, mida meil varem pole olnud.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on lisaeelarve I lugemisel vastu võetud kolmepäevase vaheajata I ja II lugemise vahel.

(Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **O. Liigand**'i eest

abisekretär **J. Piiskar**.